Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1993 июнь 9
Зунай эхин (могой) нарын 20
СРЕДА
Гарагай 4
№ 106 (18720)
газетын сэн:
захилай — 50 мүн.,
Халсаатэ сэн

РЕСПУБЛИКЫМНАЙ *ажалай үдэр*

ЗАРЯАЛАН ДЭЭРЭ ХҮЛГӨӨТЭЙ

...зарьяашадай ажа... нэгэдэл байгша... ын хаһада 2469 ...ай дэрэ ороохо... ...жээлэй ургамал... ...ха түсэбтэй юм. ...оо 1343 гекта... ...ото ургамалнууд ...ажахын тарьяа... ...ото ургамалнуу... ...дүүргээ. Хойто... ...ринда тэжээлэй ...илос болоно да... ...28 гектар тал... ...таригданхай.

...ктор 258 гектар ...э 19 тонно ми... ...тэжүүлгэ оруу... ...на. Энэнһээ гаднa, газар хахалагдана. 1789 гектар газар хахалагдахаар хараалагдаһан һаа, 1000 шахуу гектарынь хахалагдаад байна. Гадна 485 гектар дээрэ культивацн хэгдэнэ.

Нуга, сабшалангууд тухайгаа марганагүй. Үбһэ тэжээлэй ургаса дээшэлүүлхын тула 60 гектар дээрэ наг шэбхэ гаргана, 186 гектар сабшалан сэбэрлэгдэнхэй.

«Хужар» (бригадирынь Ю. Л. Шултунов), «Гигант» (бригадирынь А. Н. Котовников) кооперативуудай тракторна бригадануудтарилгын халуун хаһада абьяас шуналтайгаар хүдэлөө.

В. ХАРТАЕВ.

Дэлгүүрэй үнэ сэнгүүд

ҮДЭР БУРИ ЭТЭЙ БОЛОҺООР

...амаралтын үдэр ...үр дэрэ үхэрэй, ...а янзын мяхатай ...угаа олон бай... ...помидор, капус... ...таа эхилэд, ого... ...нэй шэнэ ургаса ...абигданхай. ...ай олон сугдар... ...эзлүүдгүй шюр... ...гоолзоной бута гү, зүгын үүр ...һаруулна. Энэ үргэлжэ шуу... ...яан соо хэнинь хэдээ үнэ... ...гүйгөөр үгэһыень, хэнэйнь ...хэнээ мэхэлһые, үнэржэ ерэ... ...хэдээ наймаалагшадынь олон гү, аля худалдан абагша... ...дынь гү гэжэ үдэр үдэртэ ...дэлгүүрэзэр ябадаггүй хүнэй ...тухайлха, таахын аргагүй.

...оной июнийн 6-най үдэрэй байдалаар (түхэриг...)

Эдеэ хоолой зүйлнүүд		Хахад һарын урда тээхи байдалаар
...хан (1 кг)	1100—1500	1100—1400
...ан (1 кг)	1200—1400	1100—1200
...колбаса (1 кг)	1300—1500	1400—1500
...огоолдоһон колбаса	2000	2100
...арбаниний)	300	156
...олор (1 кг)	1800—2000	1200—1400
...ста (1 кг)	450—700	1500
...ремша) (1 багса)	100	—
...ягир (1 багса)	50—80	150
...кг)	1500	1500
...кг)	1200—1300	700
...кг)	650—800	700
...кг)	800—1500	600
...(1 хүнэг)	400	350
...дан «Тархун»	170	130
...а (1 шэл)	250	200
...(1 шэл)	800	800
...амар (1 стакан)	100	80
...ктэй һамар	80	—
...ан) (морожено)	70	35
	35	30
...(1 һалаа)	500	—
...(1 һалаа)	300	—
«Примэ»	100	85
«Луч»	85	85
«Беломор»	90	—
...хар (1 кг)	400	—
...ссэрвэ 1	350	—
...ай (125 гр)	380	—
...дрожжи 1 кг)	250	—
...үлһэн үрэһэнэ:		
...а 1 һалаа	25	—
...р 1 һалаа	25	—
...1 һалаа	30	—

...рэй оршон байда... ...ебые үридшалан ...аргагүй, үдэр саг ...хубилжал байдаг ...б даа. Наймаашан ...ргэхэнөөр, хүдэл... ...атангаар, үнэтэй... ...ал өөрынгөө юумэ ...архиные оролдоно. ...а мүнөөдэр ямар нэ... ...ые үгы байна гэжэ ...а, тэдэнэр хоорон... ...та хэлсэхэ бэшэ ха... ...эдэрынь хэдэн хүн ...хорой юумэ асаржа ...ижархбод, бэ бе... ...ин унагаалсаха жэ... ...а юм. Уулар тиимэ... ...үдэрэй байдалаар ...агсаамжа алдуутай... ...а магад.

Зүгөөр эдеэ хоолой үнэ сэнгүүд үдэрһөө үдэртэ үргэдэжэ байһаниинь эли харагана.

Гэхэтэй хамта Ногоон базаарай урда, үбэр талаарнь промышленна эд бараа, хубсаһа хунар наймаалагшад олон. Илангаяа шанаараар хилбаршаг хитад бараа худалдагшад үдэр бүхэндэ олоншоржо, үнэ сэнгынь доошолжо байна хэбэртэй.

Баучер, хитад юань, американ доллар, алта худалдан абаха хүсэлтэй хүзүүндээ саарһан ярлаг үлгэһэн залуушуул олон харагдадаг болонхой.

Редакцийн социально-экономическа таһаг.

ТУҺАЛАМЖАНЬ ЕХЭ

Загарайн бройлерно фабрикын коллектив дэлгүүрэй оршондо хүдэлжэ, мүнөө хүшэрхэн байдалда оронхой. Иимэ хүндэхэн байдалда ороошье һаа, бусад предприятиинуудтал ооһэдынгөө коллективые тэрэ зандань үлөохые оролдоно. Ооһэдынгөө арга боломжодо батаар үшөө найдана.

Энэ фабрика ажалша коллективээрэ, хүн зоноороо, илангаяа ажалайнгаа ветерануудаар хүсэтэй гэжэ хэлэхэдэ, алдуу болохогүй. Юуб гэхэдэ, эгээл иимэ хүнүүдэй нэгэниинь Галина Батуевна Сиратова. Түрэл фабрикадаа хэдэн арбаад жэлэй хугасаа соо шубуушаараар амжалтатай ажаллажа, коллективэйнгээ гол баялигыень саашадань олошоруулжа ябаһан эхэнэр болоно бшуу.

Галина Батуевнагай эрхилжэ байһан ажалаарнь һонирхоободи. Шубуудай байра соонь сэбэр. Улаахан залаатай шарахан хушуутай дальбараануудынь хобоонууд соохи талха тарианайнгаа эүйлнүүдые тонгогошолдон, тоншон байна. Шубуушан нэгэ газартаа балай һуужашье байнагүй, балай тнитэрээ тэбдэнэшьегүй, өөрынгөө хүдэлмэрние һайн мэдэхэ янзатай. Дальбараануудайнгаа эдеэсэнь, уһыень шалгана. Тиимэл байха ёнотой ха юм. Дальбараануудай хойноһоо бишыхан үхибүүдтэл харуулна табяагүйдэ аргагүй бшуу.

Бүхы юумэниний хуу гурим соогоо, ажал хүдэлмэрнь тэрэ хэлбэри соогоо ябана гэжэ һанаагаа амархадаа, нам тээшэ эрьежэ, юу асуухыемни хүлеэн зогсобо.

— Мүнөө бүхы орон доторнай хүндэхэн саг хүрэжэ ерэбэ. Танай фабрика мүнөө ямар хүдэлжэ байна гэшэб? — гээд Г. Б. Сиратовада хандабаб.

— Манай предприяти бэшэ фабриканнуудтал адли бэрхэтэйхэн байдалда оронхой. Гүрэн түрэһөө мүнгэн зөөри —туһаламжа үзүүлэгдэхэеэ болёо. Бидэ илангаяа энэ жэлдэ тэжээлээр ядалданабди. Электрын эльшэ хүсэн, тоно тулишэ, запас хэрэгсэлнүүд үнэтэй болошоо. Фабрикымнай директор Светлана Ивановна Найчукова ехэл бэрхэ хүтэлбэрилэгшэ гээшэ. Даб дээрээ таража һалахаяа байна бэшэбди. Директорэйнгээ оролдоходонь, бидэ бااһаа оролдожо, юумэнэй урдань орохо гэжэ тэмсэнэбди, — гэжэ шубуушан эхэнэр харюусаба.

— Галина Батуевна, та хорёод шахуу жэлдэ энэл фабрикада хүдэлнэт. Фабрикатнай урдандаа коллективэйнгээ гэшүүдтэ туһаламжа ходо үзүүлжэ байһан гээшэ. Мүнөө хүндэхэн энэ сагта тиимэрхүү туһаламжа үзүүлэгдэдэг юм гү?—гээд баһал һонирхобоб.

— Фабрикын туһаламжагүйгөөр мүнөө хайшан гээд ажаһуухаяа би одоол мэдэхэгүй байнаб. Илангаяа хүшэр хүндэ сагта фабрикамнай манда сэхэхэн хэмжээнэй туһаламжа үзүүлнэ. Ооһэдынгөө хүдэлмэрилэгшэдтэ мяха болон бусад продуктнуудые хямда сэнгээр худалдана. Манда ээзгэй, һүнэй продуктнуудые асардаг. Олон хүүгэдтэй гэр бүлэнэртэ баһал туһаламжа үзүүлэгдэдэг. Би өөрөө табан үхибүүтэй хүмби. Гурбаниний студентнэр юм. Хүбүүмни Буряадай хүдөө ажахын институтай 3-дахи курсын студент. Тэрээндэ, мүн технологическа институдта һурадаг хоёр басагадтамни фабрикамнай стипенди түлэнэ. Үмсэдөө үбһэ, түлэ бэлэдхэхэдэмнай, автотранспортаар туһалдаг, — гэжэ тэрэ тодорхойгоор хөөрэжэ үгөө һэн.

М. САНДАНОВ.

Загарайн район.

Ленинэй орденто локомотив-вагон зайнабарилгын заводой локомотив-хабсаралгын цехтэ ажалай ба дайнай ветерануудаа олон. Тэдэнэй дунда 70 наһатай Николай Филиппович Сидоровые нэрлэмээр. Тэрэ тус цехтэ таһалгаргагүй дүшөөд жэлдэ нимгэн түмэрөөр юумэ дархана.

Николай Филиппович 1942 оной эхээр Ленинград шадар дайлалдаанда шархатаһан намтартай. Тэрэ Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын Агуухэ дайнай 1-дэхи шатын, Улаан Одоной орденуудаар, арба гаран медальнуудаар шагнагданхай.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Н. Ф. Сидоров.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

СЭБЭР ПААР ХАХАЛНА

Мухар-Шэбэрэй аймагай «Коммунизм» колхоз аймаг соогоо эгээл ехэ газарта ороохо тарыа, хартаабха ургуулдаг ажахы юм.

Ахамад агроном А. Н. Варфоломеевэй хэлэһэнэй, ёноор, энэ жэлдэ ажахын трактороно-тарыан ажалай хоёр бригадада бүхыдөө 1800 гектарта шэнисэ, үшөө 1600 гектарта обёос, 80 гектарта хартаабха таригдаа. Шэнисын үрэһэнэй ехэнхинь сэбэр паар дээрэ хаягдаа.

Ажахын бригадануудсэбэр паараа һайнаар хахалдаг, олодахин элдүүрилдэг байна. Жэшээлхэдэ, энэ жэлдэ тарилга хэгдэһэн сэбэр паар дээрэнь 12 мянган тонно органическа үтэгжүүлгэ, 55 тонно минеральна үтэгжүүлгэ оруулагдаа һэн.

Мүнөө эртэ таригдаһан шэнисынь ургаса жэгдэ һайнаар гаражка байна. Сэбэр паар найдамтай ургаса үгэхэл даа.

Бригадануудта тарилгын 8 агрегат тэжээлэй ургамалнуудые тарина.

В. ШИРДАРМАЕВ.

ЕХЭ ТАЙЛГАНДА МОРДОБО

Бурхандаа мүргэхэ, тайлга, обоо тахиха ябалгануудодоошье хорюулгүй боложо, арад зоной аша туһада алба хэжэ захалба. Тэдэнэй нэгэ тодо баримтань гэхэдэ, июнийн 10—11-нэй үдэрнүүдтэ Ойхон арал дээрэ болохоёо байгаа Ехэ мүргэл болоно.

Эртэ урда сагта Ойхон багһаа буряад угсаатан гаражка, Эрхүүгэй, Шэтын областьнуудай, Буряад Республикын бэлшээри, газар найтай нютагуудта ошожо түбхинэдэг байгаа юм. Мүнөө Агын, Усть-Ордагай автономито округуудта, манай республикын бүхы аймагуудта, Монголдо, Хитадта ажаһуудаг буряад яһатан Ойхон баабайда, Шубуун ноёндо, Эжэмэй эзэндэ Алтайһаа эхилээд, Үбэр Монгол хүрэтэр хэр уг һаа хойшо мүргэжэ байдаг заншал байгша ондо һэргээгдэхэнь гээшэ.

Тингэжэ байгша оной июнийн 10—11-нэй үдэрнүүдтэ тайлган эмхидхэгдэхэ, үнгэргэгдэхэнь.

Ехэ тайлган болохонь гэжэ дуулаһан ажалшад һайн һайханаар ажаһуухын түлөө ооһэдынгөө гэр бүлэнөө үргэлэй мүнгэ оруулжа үгөө.

Ехэ тайлганда хабаадаха республикын бүлэг түлөөлэгшэд үсэгэлдэр аян замда мордобо.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

Үдэрэй үзэгдэлнүүд

ГОЛХОРОЛ, ГОМДОЛОО ХУБААЛДАҺУУ

Би үтэлжэ, хүндэ бэтэй болоһон хадаа бүхэли үбэлөөрөө хотын түб ерэнгүй, дулаахан гэртээ үбэлжөө хүм. Шанга һалхи шуурганай һүүлээр газаа хабарай шэнжын орожо дулаархада, хотын түбэй дэлгүүр хүрэжэ, энэ тэрэ юумэ абаха юм байна гэжэ эзрибоб. Автобусһоо бууһаар, «обороолдоһон» хүнүүдэй хоорондуур хэнинь, хайшань намайе түлхижэ унагаагша ааб гэжэ айһаар, дэлгүүрэй байшан руу шэглэбэб. Бүхы юумэнэй үнэ сэнгүүд хэмгүй ехээр нэмээ гэжэ хэды дууладагшье һаа, эндэ би эдеэ хоолой сэнгүүдые ооһрынгөө нюдөөр хаража, шэхэрээ дуулажа, намдал адли хүнэй энэгүүр харылһанай үдүү гэһэн тобшолол хээ нэм.

Хармаан соохи мүнгэнэйнгөө хахадшье килограмм мяханда хүрэхэгүй хадань, дэлгүүрэй байшангай урда таладахи алаабхинууд дээрэ дэлгээтэй эдеэ хоол хүнгэн байжа магад, ашанартаа нэгэшье һаань, килограмм яблока абаха юм гү гээд газаашаа гарабаб.

Одоол эндэ би хараагүй юумээ харааб хаб. Дэлгүүрэй үрда захаар, автобусой буудал тойрон һогтуу буряад эрэшүүл, эхэнэриүүд ямар олон гээшэб! Июур амаяа хүхэ-нүжэ болотороо бала сохюулһаншье хүнүүд олон. Миини хараһаар байтар һогтуу хоёр буряад хүбүүд Кавказай шуһанай нэгэ наймаашанай худалдажа байһан бананиень гартаа адхаихай, ородой муухай хараалаар тэрэнине хараажа байба. Тэрэ хубүүнэй оог хашхараа табижа байхыень, хажуугаарнь үнэржэ ябаһан залууород, буряад хүбүүд дуулажа, тэрэл наймаашанине тойрон обооролдошобо даа. Тэдэнэр бултадаа хамнажа, наймаашанине сохихо гэһэн нэдэлгэ хэнэ. Тэрэнине сухалдуулжа ядахадаа, һогтуушуул тарашаба хэбэртэй. Нэбэшье хэрүүл үүдхэһэн һогтуу буряад хүбүүн һоорөө ерэжэ, хэдэн бананиень наймаашанай урдаһаа саб шүүрэжэ абаад, тэрэ дорооо хальһыень шуулажа, үлэн шонодол үмхэһөөр, һэнгэргүйгөөр саашалба.

Буряад арадайнгаа нэрэ хүндые хухалжа байһан элэ хубүүдые хараад, сэдьхэлэй гүнзэгы голхоролдо абтаад ябатараа, энэл дэлгүүрһээ холо бэшэхэнэ ажаһуудаг үнинэй танил һамгантаяа уулзабаб. Тэрээнтэй голхорол гомдолоо хубаалдахамни;

— Оо, бишня нимэрхүү хэрүүл хараалнуудые, сохилдоон наншалдаануудые үдэр бүхэндэ шахуу харажал байгшаб, гэйхахаяашье болинхойб. Энэ дэлгүүршни архиншадай уулзадаг лэ газар ха юм.

Һая би ашатайгаа «Дружба народов» кинотеатр кинодо ошообоб. Ябууд дундаа «Саяан» кафедэ орожо эдеэлбэбди, магазинуудаар оробобди. Ашамни хаража, хаража намдаа нигэжэ мэдүүлбэ: «Хүгшэн эжы, бидэ энэ ямар хото ерээд байна гээшэбибди? Эндэхи хүнүүд манай хотынхидто адли һогтуунууд бэшэл, гоёхонооршье хубсаланхай, июурнуудынь хүрин-улаануд бэшэ, сагааханууд лэ».—гэбэ.

Бинь мэдэгдэнэндэ: «Улаан-Үдэ соогоо байна ха юмбибди. Манайшни дэлгүүр—хотын түб лэ, харин энэ кинотеатр хотын урда захада оршоно».—гэжэ ойлгуулхадам, ашамни: «Би һогтуушуулай хото бусахагүйб, эндээ үлэхэмни,—гээд бархиншоо . Би ашаяа арай гэжэ аргадажа, гэртэнь асарааб, —гэжэ тэрэ намда хөөрэбэ.

Нимэ юумэ хараад, дуулаад байхадаа, миини досоохи бүри уйтаржа, тэрэ үхибүүс, мүн һогтуу залуу хубүүдые, банан худалдагшые бултыень. ехэтэл хайрлаа һэм. Манай гүрэн түрэ хэр уг һаа арад зоноо архяар шүдхажа, амыень тагладаг, олзо оршо оруулдаг ехэл муухай заншалтай. Энэ заншалайнь үрэ дүн түбэй долгүүр дээрэ элеэр харагдаад байнал даа. Архи уулгые хорихо, хороохо гээшэ хүшэр гэжэ архидалга болон алкоголизмтай тэмсэлэй хаһа харуулаа. Харин энээнине дэмжэжэ, хүн зоноо архиин харгыда оруулха гээшэ тон бэлэн хаш.

Урдандаа буряад эрэ хүн 40 наһа хүрэхэдөө, түрүүшынхеэ архиин амта үзэхэ эрхэтэй байгаа. Харин эхэнэр хүн энэ хорото унда амталхашье ёногүй һэн. Энэ һайн һайхан ёно заншалаа һөөргэнь бусаахын тулада ургажа ябаһан залуу үетэнөө ажалда дуратайгаар һургаха шухала. Ажалша бэрхэ хүнүүдээ үргэжэ, тэдэнэртэ үргэн харгы нэжэ үгөө һаа, тэдэ ооһэдөөл архиһаа арсаха хаш гэжэ һанагшаб.

М. СТЕПАНОВА,
уншагша.

„Буряад үнэн"-ӨЗ

МОГСОХОНОЙХИД ЭГЭЭЛ УНШААША

Хэжэнгын аймагай зон, тэрэ тоодо буряадуудайнгаа тоогоор, бусад аймагуудайхиһаа олон бэшэшье һаа, үндэһэн соёлоо, хэлэ бэшэгээ дэмжэдэгээрээ шалгардаг гээ һаа, балайшье алдуу болохогүй гэжэ һанагдана. Энэ талаар жэл бүхэндэ үнгэргэгдэдэг захил хэлгэ тухай дурдабал, энэ хэлээшэмнай баталагдаха байха.

Ямаршье газетэ, журналые зоной олооро абажа уншахын тулада зарим тэды эмхидхэлэй хүдэлмэри ябуулаагүйдэ аргагүй байдаг юм. «Буряад үнэнэйшье» талаар иимэрхүү хүдэлмэри Хэжэнгын аймагта арба гаран жэлдэ хэжэ байһан тула ямар нютагаархин энэ газетые олоор уншадаг бэ, аймагай болон ажахынуудай ямар дарганар «Буряад үнэн» абадаг бэ гэжэ хуу тухайлха болоһон байгдадаг.

Тиимэһээ Могсохон нютагые аймаг соогоо газетэ, журналнуудые эгээл олоор абажа уншадаг нютаг гэжэ һанагшаб. Тэрэнэй һүүлээр Булаг Загаһата хоёрые нэрлэмээр байна.

Нютаг нютагуудта, жэшээнь, «Буряад үнэнэй» хэр зэргээр абтажа уншагдадаг, хэр зэргэ хүндэтэйгөөр хүлеэгдэдэгынь тэндэхи почтын хүдэлмэрилэгшэдһөө, гулваанаһаа, нютагай интеллигенциин, ниитын эмхинүүдэй эдэбхитэдһээ болон хүдөө бэшэгшэдэй ороолдолго, үүсхэлһээ сэхэ дулдыдадаг гэжэ ойлгохоор болоҺхой агша.

Манай газетэ Могсохондо яахадаа олоор уншагдадаг заншалтай болонхойб гэхэдэ, эндэ почтын начальниггаар хорёод жэлдэ хүдэлжэ байһанаа, наһанайнгаа амаралтада гараһан Чимитма Цыдыповна Цыденова анханһаа һайн эхи табиһан байгаа гэхэ шухала.

Захил хэлгын эхилхэдэ, тэрэ айл бүхэноор ябажа, «Үнэние» бэшүүлжэ һургажархиһаниинь, тэдэнь «амта абаһандал» саашадаа «Үнэнтээ» хахасахаяа болишоо ха юм. Нэгэтэ уншажа байһан газетээ алдангүй, ходо абажа байдаг заншал зоной дунда бии ха юм. Уншажа һураагүй хэблэлээ тоохогүй жэшээтэй байгдадаг.

Захил хэлгын эхилээд байхада, Чимитма Цыдыповнагай совхозой конторын гэшхүүр дээрэ гү, али кассын үүдэндэ һуухыень хэдэн дахин хараа нэм. Хүнүүд мүнгээ абамсааралл, захил гансата хэдэг байгаа. Ингэжэ байхадань, почтын хүдэлмэрилэгные хэншье шоо шобто харадаггүй, харин почто ошохо алхамыемнай алмабаш, захилыемнай мартуулангүй хүүлэбэш гэжэ баяр хүргэдэг байгаа. Энэл заншалынь Могсохондо мүнөөшье мартагдаагүй. Юундэб гэхэдэ, Ч. Ц. Цыденовагай басаган Дымшигбал Батомункуева эжыгээ орондо ороод байхадаа, һайн заншалыень, ажалайнь дүршэлые абалсаһан лэ байна ха юм.

Тиимэһээ могсохонойхид мүнөө хүрэтэрөө манайнгаа газетэдэ үнэн байна. Тэдэнэдэ бидэ баяр хүргэнэбди. Манай газетые һонирхон, жэлһээ жэлдэ уншажа байдаг **Д. Д. Д. Дашицыреновтэ, Б-Х. Бабуевта, Э. Г. Вандановада, М. Санжижаповта, Ц. Бадмаевта, Б. Цыдыповтэ, Т. Содномовто, Б. Галсановта** болон бусадта гүнзэгы талар" халаа мэдүүлнэбди. Эдэ нухэдэй ооһэдөө «Үнэндэ» бага сага бэшэдэг болоо һаа, бүри ехээр баярлаха бэлэйбди.

Зүгөөр нютагай захиргаанай гулваа **Балдан Батодамбаевич Базаровай** манай газетэ абажа, уншадаггүйнь гайхалтай. Нюураараа уулзажа, шалтагааниень мэдэһэйб гэхэдэ, ябаган корреспондентдэ баригданагүйл даа.

Саашань хэлэхэдэ. Загаһатын почтын таһагые даагша **Зинаида Алексеевна Мосорова** мүн лэ һайнаар хүдэлдэг, үнинэй хүдэлмэрилэгшэдэй нэгэн юм. Тэрэнэй хүтэлбэри доро хүдэлдэг залуу эхэнэр Намтаева 500 гаран үрхэтэ айлые хангажа гарана хэбэртэй һэн. Эдэбхи үүсхэл һайтай, урагшаа наһаатай почтын хүдэлмэрилэгшэд редакцида горитой туһа хүргэнэ гээшэ.

Ямаршье хэблэлдэ захил хэлгэ энэ жэлдэ хүндөөр үнгэрнэ. Почтын албанай үнэ сэнгэй хэтэрмэ схээр ургаһан дээрэһээ редакциннуд олон уншагшадаа алдана. Иимэ байдалые ойлгожо, аха аргаараа туһалха; дэмжэхэ һэдэлгэтэй байһан Хэжэнгын аймагай захиргаанда гомдохо эрхэ байхагүй.

Районой захиргаанай дурадхалаар нютаг нютагай гулваанууд социальна хамгаалалтаяа бэслүүлэн, хүндэшэг байдалтай айлнуудта, тэдхэмжэ багатай пенсионернүүд, ветерануд, үлбэр туйган бэстэй хүнүүдтэ газетэ бэшүүлжэ туһална. Жэшээнь, Дэдэ-Хэжэнгын сомоной захиргаанай гулваа **М-Б. Г. Дондоков** ооһэдынгөө жасаһаа нютагайнгаа арбан айлда «Буряад үнэн» захиад байна.

Тинхэдэ бусад захиргаануудай гулваанар 3—5-шье һаань, байһан шадалайнгаа зэргээр, мүн лэ захиһан байха юм.

В. ТОКТОХОЕВА.

ЕХЭЭР ХОХИДОНОБДИ

Би буряад һургуулиин 5 класс дүүргэһэн хүм. Тиимэһээ гансал түрэл хэлэн дээрэмнай хэблэгдэдэг газетэ, журнал уншадагби. Тэдэмни гэхэдэ, «Буряад үнэн» газетэ «Байгал» журнал хоёр лэ ааб даа.

Иимэ хүн Кабанскын районой Селенгинск поселогто ажаһууна гээшэб. Олонхииньород зоной байһан газарта ажаһуухада, түрэл хэлэн дээрэшни гарадаг хэблэлнүүд дутыншни нүхэд шэнги болошохо юм байна. Газетэмни хаа-яахан таһардагшье һаа, яһалал намдаа хүрэжэ ерэдэг. Харин «Байгал» журналтаяа зобошонхойб даа. 1992 оной гурбан журнал абаагүй һалааб. Почтын хүдэлмэрилэгшэдһөө һурахада, редакциндань ханда гэхэһээ бэшэ харюу үгэдэггүй. Эндэ нээрээ редакци гэмтэй байдаг юм аабы. Байха байрагүй болоод, журналаа гарганагүй гээшэ гү гэжэшье һанадагби. Ямаршье шалтагаанай байгаа һаа, редакци гэшэ уншагшадаа алдахагүйн тулада өөрөө оролдохо ёнотой гэжэ һанаха байнаб. «Байгал» журналай редактор нухэр **Сергей Цырендоржиев** энэ талаар юун гэхэ байна хаб даа.

Хоёрдохёор, «Буряад үнэндэ» намда гомдол байхагүй. Наһаараа шахуу уншажа ябаһан «Үнэмни» һүүлэй үедэ ехэ һонин болоо гэжэ һанагшаб. Бурхан шажанай һургаал заабари туһай материалнуудые би гансал «Үнэндөө» уншадаг туула ехэл хүхижэ, баярлажа уншадаг хүм. Зариимыень хайшалжа абаад, дахин-дахин уншахаш, үеынгөө хүнүүдтэ уншажа бахархуулхаш.

Манай эндэхи библиотекэдэшье буряад номуудые, газетэнүүдые олохогүйлта. Тингээд ерэхэлээрээ, «Үнэн» «Байгал» хоёроймни намдаа ерэгүй һаань, бидэ ехээр хохидоно гээшэбди.

Байгша оной хахад жэлдэ захил хэлгэ боложо байна гээшэ ааб даа.

Журналай хүдэлмэрилэгшэд, идхалгын хүдэлмэри гоёор хэнэт. Май һарын 22-то гараһан «Үнэндэ» «Аша буянтай «Байгалаа» захиял» гэжэ уншагшадаа гүйбат. Тезд мүнгээеэ түлэһэн аад, гараһан дугаарнуудыень абажа шадахагүй байхадаа, «Байгалые» бидэ дахинаа захилтай гээшэ гүбди? Бодоод үзыт. Тиимэһээ уншагшадтатнай юундэ тэдэ хүрэнэгүйб гэһэн асуудалаар һонирхолсоо һаатнай, аша үрэтэй байха һэн ха

Л. БАНЗАРГАШЕЕВА.

...ШАГТЫ, ТАНИЛСАГТЫ:

...н нюурта. АПК: ажа... ...идхэл ба экономико... ...ропов: «Өөрын зүргэ... ...-түгэсхэл. Нинтыл... ...ть. Н. Шагдарова: ...хэлэй хаһа үнгэрөө». ...ин: «Түмэршэ дар... ...ИТ: тобшо һонинууд.

...н нюурта. Элбэг-Дор... ...ниогой түрэһөөр 105 жэлэй ойдо. Л. Потапов, Б. Батуев: «Эрхэ сүлөөгэй түлөө элитэ тэмсэлшэ». Түрэл нютагаймнай түүхэнээ. В. Ширабон: «Декабристуудай Ируунаар гараһан тухай». ИТАР—ТАСС: түби дэлхэй мүнөөдэр.

4-дэхи нюурта. Соёлой һонинууд. Спорт.

АПК: ажалай эмхидхэл ба экономико

ӨӨРЫН ЗҮРГЭ ХАРГЫ

(Түгэсхэл. Эхиннинь июнин 8-най номерто.)

Коллективэй ерээдүйн сэбэр олзын 5 процентнь ажахын ударидагшада, экономическа албатанда салин хүлhэн болгон үгтөө. Тинхэлээрээ ажалша коллектив өөрынгөө сэбэр олзын тогтоомод процентээр захиргаанай ажалтанние хүлhэлэн абана гэхэ. Урдань бүри ондоо байгаа ха юм даа: захиргаанай албатан хара хүдэлмэри хэхэгүй зоние гүрэн түрын зүгhөө хүлhэлэн, нэгэ дээбэр хабхаг доро суглуулдаг байгаа гэжэ мэдэжэ.

Ажалша коллектив захиргаанай болон туhаламжын мэргэжэлтэдтэ гаргажа үгэhэн мүнгээ хайшан гэжэ хубаана гэхэ? Энэ мүнгээ жэлэй дүүрэхэ багта балльна ёно гуримаар хубаарилна. Ажалша коллективэй совет профсоюзай түлөөлэгшэдтэй хамта мэргэжэлтэн бүхэнэй хүдэлмэридэ ямаршьеб баллаар сэгнэлтэ табина. Hүүлдэнь хамтын суглаан дээрэ тусхай тогтоол баталан абтана. Тинхэлээрээ, үйлэдбэри дээрэ сохэ хүдэлжэ байhан улад мэргэжэлтэнэй, захиргаанай ажалшанай, ударидагшын оролдолгоор сэгнэлтэ үгэжэ, хүн бүридэ хүдэлмэринь хирээр түлэнэ. Газар нугын, адуу малай, трактор машиныи хэрэгтэй тоо хэмжээн соонь, шанар hайнтайгаар үрэ дүн үгэхын түлөө ажалтан оролдоно аа гү гэжэ мэргэжэлтэн, ударидагша, захиргаанай ажалтан, нүгөө талаhаа, үйлэдбэри дээрэхи хүдэлмэришэдэй ажал шалгана. Ажалай нимэ шэнэ гурим ажалтан, мэргэжэлтэн, ударидагша бүхэнние нэгэдэмэл зорилгоор барижа холбоо. Энэ нэгэдэмэл зорилгонь юун бэ гэхэдэ — хайшан гэжэ бага гаргашатайгаар ажалай ехэ үрэ дүн туйлаха ааб гэhэн зорилго болоно.

Ажалша коллектив соо бүхы ард зөөри, алта мүнгэн нэгэ түхэригhөөшье эхилээд, ажал хэжэ байhан зоной доодо талаhаа хинан шалгагдана. Бүхы зоной ажабайдал үргэн hууритай, шобхо үзүүртэй, олон самсалтай субарга — пирамида шэнги ха юм даа. Хэрбээ урдань энэ олонинтын субарга үзүүр дээрээ гэхэ гү, али гансал ударидагшын арга шадал дээрэ тогтоод байгаа hаа, мүнөө үедэ ёнотой hуури дээрээ табигдаба ха. Байха бүхы түшэг тулгуурнь — олон тоото улад зон гэхэ.

Ажахы дотор зөөри эдлэхын харилсаан тад ондоо болошоо гэжэ дээрэ хэлээ hэмди. Ажалша хүн бүхэн зөөринь эзэн болоо. Ажалайгаа бүхы намтар соо хүн бүхэн хэды шэнэн нөөсэлгэ хээ юм, энээнhээ дулдыдан, ажахын эд зөөринь тусхай хубинь тэрээндэ хүртэнэ бшуу. Хэрбээ ажалтанай олон жэл соо ажахыдаа абьяастай хүдэлөө hаань, олон зоной ехэ гэгшын «тогоон» соohоо энэ хүндэ тэрэ ёноор баhал ехэ «хэhэг хэршэм» тудаха байна. Тиимэ hэн тула, хамтаралай ажахы гээшэ өөрынгөө анханай ушар удхатай яhала таараха тээшээ болобо ха юм. Энэмнай hайн дурааараа ниилhэн газар нютагай ба үйлэдбэринь хэрэгсэлнүүдэй ёhото өзэдэй эблэл гээшэ. Өөhэд өөhэдынь нөөсэлгэ суглуулбаритай тэнсүүлэн, жэлэй эсэстэ ажахын сэбэр ашаг олзын 7 процентнь эд зөөри эдлэгшэдэй дунда хуваагдана. Гансашье үдэр талын олзо оролгодо бэшэ, мүн ажахын үйлэдбэринь гол түлэб ба эрьесын жасануудта өөрынгөө хубиhэгэр багсам мэдэед байхада, ашагтай урматай байна. Ажахын нөөсэлгэ суглуулбариин жасада хүдэлмэришэн хүнэй хубитань ехэ байгаа hаа, тэрэ жэлдээ хэhэн ажалай дүнгөөр ехэ гэгшын ногдол ашаг (дивиденд) абахал.

Үйлэдбэриин хэрэгсэлэй үлэгдэл, хорогдолой гаргашануд болон үйлэдбэринь жасануудые hэльбэн шэнэдхэлгэ тухай онсо хэлэхэ ёнотой байна. Иимэ зорилгоуудта хараалагдаhан мүнгэн зөөри ажахы дотор үлэнэ. Эд зөөри эдлэгшэ бүхэндэ фермэ байна гү, али трактор машиныи, оньhон техникын, хүдөө ажахын барилгын эзэн—жэл бүри нимэ гарҗашын тоо бухгалтеридэ байhан өөрынгөө дансада бэшүүлнэ. Трактор машиныи болон бусад хэрэгсэлнүүдэй өбдэрхэ, хорогдолой саг болзорой хүрэжэ ерэҗэдэнь, харин тус хүн бүрнин дансада hэльбэн шэнэдхэлгын мүнгэ зөөринь бии болоходо, ажахы шэнэ юумэ худалдажа абана, шэнэ барилга хэнэ. Хэрбээ ехэ-ехэ заhабарилгада зорюулагдажа хадагалагдаhан мүнгэнэй хэрэглэгдээгэй hаань (жэшээнь, механизатор трактор, комбайнаа гамтайгаар ашаглаа гэе)—энэ ажалтан ехэ заhабаринда хэрэгтэй байhан мүнгээс өөрынгөө хармаан руу хэхэ эрхэтэй. Тинхэлээрээ, үйлэдбэриин гол жасануудые hэльбэн шэнэдхэлгынба тэдээндэ гамтайгаар хандаха ябадал ажалша хүнэй hанаае зобоожо эхилнэ.

Үйлэдбэриин гол жасанууд хайшан гээд дүүрэн хэрэглэгдэнэб, трактор, комбайн хайшан гээд ашаглагданаб, хэды шэнэн малай тэжээл гаргагданаб, нэгэ гектар газар таряаланhаа хэды шэнэн ургаса абтаналб гэхэ мэтые ажалшан бүхэн одоо мүнөө hайн мэдэхэ болоо. Тиимэhээ тэдэнэр үйлэдбэриингөө хэмжээ өөhэдоо тогтооно. Энэ үйлдэхэ, хэжэ гаргаха хэмжээнhээ доошо лаашье унажа болохогүй юм гэжэ тэдэнэр баhал ойлгоно.

Энэ хэлээшээ нэгэ эли тодо жэшээ дээрэ харуулая. 200 мянган түхэригэй сэнтэй автомашина жолоошондонь даалгагдаа гэе. Тингэбэл энэ хүмнай жэл соо ашаа зөөхэдөө 220 мянган түхэригhөө бага бэшэ олзо оруулха, гаргашаяа харюулха болоно. Энэнь нэгэ үдэрэй туршада дунда зэргээр 700 түхэриг гэхэ, Тэрэнhээ 350 түхэригынь ажахыда, нүгөө 350-нинь өөртэнь ороно. Хэрбээ жолоошоной эдэ 220 мянгые үйлэдэжэ шадаагүй hаань, жэшээнь, гансал 180 мянганда хүргөө hаань, хамаатүй—тогтоohон хэм хэмжээнэй ёноор 110 мянган түхэриг ажахын нөөсэлгэдэ абтахал хэбээрээ абтаха. Оройдоол 70 мянган түхэриг өөртэнь үлэхэ болоно бшуу даа. Хэрбээ жолоошоной 220 мянганhаа ехэ, жэшээнь, 300 мянганда хүрэтэр ашаа зөөгөө болболнь, 150 мянганинь ажахын хамтын нөөсэлгэдэ, харин нүгөө 150 мянганинь өөртэнь хүртэхэ байна. Энэл 150 мянганhаа үйлэдбэриинь бүхы гаргашануud түлэгдэхэл даа. Хэрбээ hайн оршон hуухам, амин голоо тэжээхэм гээhаа, өгээн доодо захын хэмжээнэй вүйл аргагүй бүтээжэ гаргаха байна бшуу, эгээн ехэ түйлалта хэхэмнин гээ hаань—бүришье хамаагүй болохо байна. Хэншье, ямаршье ноён, захиргаан хэб хэмжээ, үнэ сэнгэй тогтоол огтолон хубилгаха аргагүй.

Тинхэлээрээ ажахы дотор шэнэ эмхи журам тогтоо гээшэ: үндэр бүтээсэ туйлахын тула доодо захын хэмжээнhээ яашье доошоо орожо болохогүй. Үгы болоболнь, энэ хүн заатагүй үридэ эдигдэн, унаха байна. Үйлэдбэриин янза бүринин эд бараа гаргахада, энэ хэмжүүр ондо ондоо байха юм. Нэгэ хэды жэшээ харуулая. Гектар бүхэнhоо 30 центнерhээ бага таряа хуряажа, нэгэ үнеэнhээ 2500 литрhээ доошо hү hаажа, нэгэ хониноо гурбан килограмм хахаhаа бага нооно абажа яашье болохогүй гэжэ туршалгын үедэ тодорхойлогдоhон байна. Баталан тогтоогдоhон олзо оршотой байлгын хэмжээндэ ямаршье аргаар хүрэгдэхэ ёнотой байна бшуу даа. Ажалшан бүхэнэй оролдожо, олохо hанаатай баялиг өөрынь лэ гарта байна ха юм. Хэды шэнээн үрэ дүн туйлахаб, энээндэ хүрэхын тула хэды гарҗаша байхаб, хайшан гээд ажал хэхэб, ажахын эрхилхэб—эдэ бүхы асуудалнуудые ажалша хүн бүсэрээл шиидхэхэ ёнотой болоно. Одоо даа, муугаар хүдэлхэдэ— хэндашье аяг ашагүй болоно гээшэл даа.

Үйлэдбэриин харилсаануудые үндэhөөрнь хубилгажа, Чартаевай хүтэлбэрилдэг ажахы экономикоёо эрид өөдэнь үргэжэ шадаа. Энэ ажахы баян болоходоо, гэгээрэл болбосорол, сургуули сударай хүгжэлтэдэ үгтэдэг мүнгэнhөө түйсэд арсаа. Тинхэлээрээ, hуургуулиин багшанар түрэл ажахыhаа бага бэшэ салин мүнгэ абана. Багшын оролдолго, ажалгүй ехэ хэмжээндэ хүрэхөөр үрэ дүн, амжалта туйлахамнай эзлтэй ха юм. Үгрэнэй талаhаа хангагдадаг эрдэм hургуули, болбосорол гэгээрэл, одоо даа, ёнооросл ардай болобо гээшэ. Эмэгтэй, эрэгтэй зоной элүүр мэндые хамгаалжа байhан эмшэн хүндэтэйл хүн ааб даа, тэрэнэй гэшээрэ ажал hайн гэгшээр харюулагдаха ёнотой.

Энэ ажахыда нэбтэрүүлэгдэhэн үйлэдбэриин харилсаанай шэнэ журам үри дүнгүүдээ түгэс харуулжа шадаа. Зүгөөр тон нимэ эмхи журам ажахы бүхэндэ сохом таараха гэhэн бодол байха ёногүй. Оорын «тодорхой бодол анхаралдаа абангүй ондоо зоной хэб бүтээл болхи бүтүү hажааха, дуурлаха гээшэ hэнэггүй юумэн ааб даа. Тэрэнэй хажуугаар нигэжэ хэлэлтэй, үйлэдбэриин харилсаанай эмхи журамые hэльбэн шэнэдхэлгэ дээрэ дурдагдаhан ажахы соо нэбтэрүүлэгдэhэн хоёр шухала зүйл бариталха ёнотой. Энэнь юун бэ гэхэдэ, ажалша хүнэй эд зөөри олохо хэрэгтэ эдэбхи сехэтэйгээр хандалга болон тэрэнэй өөрөө олоhон зөөриеэ өөрөө мэдээд хубаарилга болоно.

Мүнөө үедэ зарим эрдэмтэ-экономистнуud бүхы колхозуудаа дары түргэн тараая, совхозуудаа усадхан үгы хэе гэжэ уряална. Нүгөө талa бариталhан эрдэмтэдынь колхоз-совхозуудаа радикал үзэлтэнэй халдалгаhаа яаха аргагүй өөмэглэн халхалая, хамгаалая гэлдэнэ. Иимэ hаналнуud (хоюулаа) захын зүйл бариталhан, хадагай хэтэрэд бэшэ гү гэжэ хэлэхэ байнабди. Үндэр түрэлтэ арбан дүрбэ дугаар Далайлама нигэжэ айладхаhан байна: «Хоёр ондоо хэтэрхэй талын нэгвеньшье бариталжа болохогүй, хуушанние бариталдаг үзэлтэн гү, али нүгөө талаhаа, эрид шууд үзэл дахадаг байхада, hайн бэшэ юм... дунда зэргын лэ замаар ябаха ёнотой. Юрэдөө, ямаршье ушарта тэг дунын шэглэл бариталха гэшэ тон шухала...».

(Тензин Жамцо. Буддын шажан: Зүүн зүгhөө Баруун зүгэй оронуud тээшэ (арбан дүрбэ дугаар Далай ламын зохёолнуудhаа) II Гарууда, 1992. № 1, 22-н) Сэсэн мэргэн буддын шажанай номнол—hургаал бариталдаг буряад зон эрид шууд баруун гү, али зүүн захын түйл, ария ба дүй дүршэл хэрэглэжэ болохогүй байна.

Иимэ номнол бариталан хэлэхэ болоо hаа, колхоз, совхозуудаа шууд түргэн hандаргажа, нютаг нутыннаа газарнуудые ушарнь олонгүй хубаажа, таряашадые ганса амин хубинн үмсэтэн бүхэлдэ гэжэ hарууд, тэбдүү ябадал гэжэ hанагдана. Нүгөө талаhаа, хүлhэншэ ажалтанние нэгэдхэдэг колхоз-совхозуудые хуушаарнь байлгажа, яашье болохогүй. Тинхэлээрээ дунда хирын зам, харгы, арга ябуулга шэлэхэл болоно бшуу даа. Энэмнай юун бэ гэхэдэ, хүлhэншэ ажалтанние суглуулhан колхозсовхозуud үндэhөөрөө хубилжа, тад ондоо боложо, өөhэдөө хүдөөгэй эд зөөринь эзэд өөhэдөө ажал эрхилдэг, өөhэдынгөө хүтэлбэрилдэг таряаша зоной эблэд холбоон болохо ёнотой. Таряашадай түс холбооной үндэhэ hууринь — хүн бүхэнэй хүүн хубларааа оролсоошье hаа, хабсаруулагдаhан, хамтаруулагдаhан эд зөөри болоно бшуу.

Ц. ЧОИРОПОВ,
Зүүн Сибирнин технологическа институдай багша.

Түрэhэн нютагтаа түрүү зэргэтэй

ТҮМЭРШЭ ДАРХАН

Хүдөөгэй механизаторнуud түмэр агтануудайнгаа эбдэрхэдэ, нэн түрүүн түмэршэ дарханда хандадаг ааб даа. Тарбагатайн районой «Искра» колхозойхид «алтан гартай» гэжэ хүндэлдэг Иван Иванович Сапунов гол найдадаг.

Мүнөөнэй экономическа үүшэр хүндэ эрхэ байдалда машина, тракторнуудайнгаа запас частьнуud амаргүй ехэ сэнтэй, энээнhээ гадна нилээд хомор болошонхой. Тиимэhээ нимэ шахардуу байдалда ороhон таряашадые хуран гартай заhабарилагшад, дархашуул абарха баатай болодог. Иван Иванович дан орёо бэшэ детальнуудые өөроо дархалжархидаг шадабаритай. Тэрэнэй бэлдэhэн деталие колхозой мастерскойн токарь ..... Николаевич Асташов мүлижэ, комдэнь хүргэдэг. Ингэжэ эдэ хоёр урашуул механизаторнуудаа хэрэгтэй запас частьнуудаар хангадаг юм.

Ганса таряашад бэшэ, модо отологшодшье дарханда хандадаг. Элдэб дэгээ, гохонуудые мүн лэ дархалдаг, заhабарилдаг юм.

Худөөгэй барилгашадай захилнуудые түмэршэ дархан саг соонь дүүргэжэл байдаг. Малай байрануудые заhабарилхада хэрэгтэй элдэб эсын боолтонуud, шарнирнуud, өүгжэ, барюулнуud, hанжуулганууд түмэршэ дарханай хүүдинсэ соо бүтээгдэдэг гээшэ.

Арбан жэлэй саана Иван Сапунов түмэршэ дарханай «галта» мэргэжэлтэй hураhан юм. Нанаанйнгаа амаралтада гараhан дарханние халаан абаhан И. И. Сапунов галтай, түмэртэй колбоотой энэ ажалдаа арга дүрэтэй байгаа ха. Эдэ жэлнүүдтэ нилээд дүршэжэ, нарин, өрёошье ажал хэхэ шадабаритай болоо.

Газар элдүүрилжэ, таряа ургуулдаг нютагайнгаа ажалша бэрхэ таряашадай габшагай ажалые абьяастайгаар дэмжэдэг түмэршэ дархан түрэл тоонтодоо алдартай, нэрэ хүндэтэй юм. Эдэ жэлнүүдэй туршада хэды олон трактор, сеялкэ, анзаhан, косилкануud заhабарилаа гээнэб! Иван Ивановичай гар хүрэhэн техникэ урагшатай ябадаг, дахин-дахин эбдэржэ байдаггүй. Энээн туйаа ажахынь механизаторнуud уран гартай дарханаа магтан-магтан хоороо бэлэн..

Иван Иванович ямаршье шахардуу байдалда арга хургынь олоод, хэрэгтэй юумэ тааруулаад, заhабарилаад лэ байдаг. Тиимэhээ ажахынь механизаторнуud тэрээндэ ехэ найдадаг, омогорходогшье. Тарилгын гү, али ургаса хурялгын халуун хаhада техникын эбдэрхэдэ, яаралтай шамдуугаар заhабарилаад ябуулжархидаг эрхим бэрхэ дархашуул Хүйтэндэ ажаhуудаг. Энэ халуун хаhада хүүдинсэhээ дарханай балтын, алха дүшын ханхинаан холуур суряатан соностодог. Халуун галай дэргэдэ түмэроор ямаршьеб хэрэгтэй деталь, хэрэгсэл дархалжа байхьень хархат. Заводhоо гараhан түмэр хэрэгсэлнүүдhээ шанарай талаар дүтүүгүй эүйлнүүдые уран дархан бүтээжэрхидэг.

Иимэ уран гартай, нютаг нутадаа хүндэтэй хүн юм. Иван Иванович Сапунов.

С. ВЯТКИН.

СНГ тобшо hонинуud

ПЕТРОПАВЛОВСК - КАМЧАТСКИЙ. Россин зүүн-хойто хилэнүүд дээрэ үндэhэ яhатанай хоорондохи зүришэлдоон ажаглагданагүй. Энэ буугай нэрээн дуулданагүй. Гэбэшье амгалан тайбан байдал оршоно гэхын аргагүй. Hүүлэй хоёр хахад жэлэй туршада Россин, мүн хилын саагуурхи дүтын ба холын гүрэнүүдэй эрхэтэдэй хилэ гаталха гэhэн арбан хоёр hэдэлгэ усадхагдаа hэн.

Худал документнүүдээр Энэдхэгэй хоёр эрхэтэнэй США ниидэжэ гарахаяа, мүн Москвагай нэгэ хүнэй ябагаар Аляска хүрэхээ hаhаhан ушарнуud хилэ сахигшадта илангаяа хадуургдаа.

Гэбэшье ороной экономическа бүхы зонын гурбанай нэгэ хүни болохо 2,5 миллион гаран дүрбэлжэн километр талмайтай Охотско, Берингово мүрэнүүдэй ба Номгон далайн бассейнэй 200 миль ута хилэ дээрэхи Россин экономическа ашаг үрыс хамгаалха гээшэ мүнөө хилэ сахигшадай эгээн шухала зорилго мүн. Энэмнай дэлхэйн далайн эгээн баян хуби hэн тула хуули бусаар олзо оршо оруулха дуратайшуулые эзэлүүдгүй татадаг юм. Hүүлэй нэгэ хахад жэлэй туршада хуули бусаар загаhа барифнанайнь түлөө харинн гүрэнүүдэй табан суднада яла тохогдоб. Охотско мүрэнэй нээмэл хүбида минтай загаhа барифан хэрнин гүрэнүүдэй суднануud (гол түлэб Польшын ба Корейн) Россида жэл бүри 700 миллион шахуу долларой хохидол тохёолдуулна. Россин Верховно Соведэй hаяхан баталан абаhан «Охотско мүрэнэй геологическа баялигуудые хамгаалха хэмжээнүүд тухай» тогтоол энэ тонолгые усадхаха хэрэгтэй туhалха зэргэтэй. Дэлхэйн далайн энэ хүсида хуули бусаар загаhа барингшадые хэн, ямагаад зогсоохо ёнотойб гэжэ тодорхойлхонь лэ үлөө.

ИТАР—ТАСС.

Партинуud болон нииитын эмхинүүдтэ

ЭМХИДХЭЛЭЙ ХАҺА ҮНГЭРӨ

Июнин 5-да республикын коммунистнуудай конференцнин хоёрдохи шатань үнгэргэгдэбэ. Тэрээндэ ерэхээр 250 кандидат уридшалан дэбжүүлэгдэнэн аад, нютаг нютагтаань тэдэнэй эрхэ түлөөлэлгые баталха үедэ 193-нинь үлэhэн байна. Тингэжэ тус конференцидэ 142 делегат хабаадаа, бусадынь хүндэтэ шалтагаанаар ерэжэ шадаагүй.

Конференцнин хүдэлмэринн эхилхын урда тээ Россин Коммунис партинин Буряадай Республикын гүйсэдхэхы комитедэй (мүнөө нигэжэ нэрлэгдэхэ болоо) нэгэдэхи секретарь В. Л. Кургузов шэнээр тус партинн гэшүүд болоhон зондо партийна биледүүдые барюулба.

Конференцнин зүблэхэ зүйлнүүдтэ удаадахи асуудалнуud оруулагдаа гэбэл:

1. Россин Федерацинн Коммунис партинн II съездын дүнгүүд болон республикын политическэ байдал ба партийна эмхинүүдэй саашанхи зорилгонууд тухай.

2. Россин Федерацинн Коммунис партинн республиканска XXXVI конференцнин резолюци тухай.

3. Россин Федерацинн Коммунис партинн республиканска XXXVI конференцнин бүхы шатын Соведүүдэй депутадууд-коммунистнуудта хандаhан Хандалга тухай.

4. Республикын партийна эмхинн хүтэлбэрилхы зургааануудые нэмэжэ hунгалга.

Дүрбэн hарын саада тээ республикын коммунистнуудай партийна конференцнин нэгэдэхи шата үнгэргэгдэжэ, Коммунис партин hэргээн эмхидхэгдээ hэн гэжэ түрүүшын асуудалаар элидхэл хэhэн республикын партийна эмхинн нэгэдэхи секретарь В. Л. Кургузов тэмдэглэбэ. Орон доторхи политическэ болон социально-экономическа байдалай улам доройтожо байhаанда hанаата болоhон коммунистнуud эмхинүүдээ hэргээхэ гэжэ шиидэhэн байгаа. Тингэжэ тус партинн Устав бүридхэлдэ абтаад, коммунистнуud бүгэ нюунгүйгөөр ажалаа ябуулха эрхэтэй болоо hэн. Мүнөө энэмнай орон доторшье, республика соомнайшье эгээн олон гэшүүдтэй партн болоно. Гэбэшье коммунистнуудые саг үргэлжэ хардажа, газаашалжа байhан эрхэ байдалда ажаллахань хүшэршэг лэ байгаа гэжэ Владимир Лукич онсолно.

Саашадаа тэрэ республикын социально-экономическа байдал тухай тогтоходоо, үйлэдбэринн хэмжээн доошолно, малай тоо толгой үсөөрнэ, түүхэй эдэй дуталдаhаhаа, эд хэрэгсэлнүүдэй, электрын эльшэ хүсэнэй ба түлишын улам үнэтэй боложо байhаhаа промышленна предприятинуud зогсоогдохо түйлдаа хүрэнхэй. урдандаа огто ушардаггүй байhан ажалгүйшүүл олошорхо, зоной ажабайдал улам үгытэй ядуу болоно гэжэ хэлэхэ зуураа, тэрэнээ тоо, барифтануудаар гэршэлбэ. Мүн зоной, ниангаяа ажаллаха түлэг hаhандаа ябагшадай hаhа бараха, бэеэ хороохо, архидаха ушарнуud олошороо, залуушуулай гэрлэлгэ үсөөроо, үхибүүд тон үсөөн түрэдэг болоо. Хүнүүд кинодошье ябаха, газетэ, журналшье даал адляар бэшэ, харин худэлмэринигөө арга түхэлнүүдые үндэhөөрнь хубилгажа ажаллаха ёнотойбди. Мүн партинн ед зөөрине заатагүй бусааха хэрэгтэй гэжэ үгэ абаhан хүн бүхэн шахуу тэмдэглээ.

Урданай Коммунис партида дээгүүр тушаал өгэлхэ, ноёрхохо дуратайшуул олоор шэлжэн ороhон байгаа, харин мүнөө тэдэ hанаhандаа хүрэhэн хойноо үргэжэ абаhан партидаа эсэргүү ажал ябуулна гээд Амгалан байдалые хамгаалха комитедэй түрүүлэгшын орлогшо В. Б. Базаров хэлэбэ. Шэнэ үзэл суртал, ажалай шэнэ арга нүхэсэл хэрэгтэй. Партинн хүтэлбэрилэгшэд ажалша коллективүүдтэ ехэ хүдэлмэри ябуулха ёнотой. Районуудай нэгэдэхи секретарьнарые өөрөө тушаалhаань сүлөолхэ, коммерческэ бүридэлнүүдые эмхидхэхэ хэрэгтэй. Арад зондо зүрюу Конституци баталан абхуулжа болохогүй.

Яруунын районой Үльдэргын колхозой түрүүлэгшэ Л. Д. Цыбикжанова гол түлэб хүдөө нютагай бэрхэшээлнүүдтэ тогтоhон байна. Хүдөөгэй асуудалнуудые республикын хэмжээндэ шиидхэхэр болоо. Жэшээлхэдэ, бидэ 30 миллион түхэриг урьhаламжа абаад байнабди. Тэд ондоогоор аргагүйл, бүхы юумэн үндэр сэнтэй. Оройдоол 2—3 машина ашаглахын тула бензиндэ ямар ехэ мүнгэ түлэнэ гээшэбибди? Харин манай үйлэдбэриhэн продукцинн сэн тон доогуур, тиимэhээ ажалшадайнгаа салиншье дэшэлүүлхын аргагүй.

Россин арадай депутадта өөрынгөө хүнние дэбжүүлхээ бидэ алдаабди гэжэ голхоржо байhанаа Компартинн рескомой хоёрдохи секретарь С. П. Будажапов мэдүүлэ. Оройдоо 17 гэшүүдтэй Сүлоотэ Россин арадай партн гэшүүнээ дэбжүүлээ ха юм. Энэ алдуугаа хараада абаха ёнотойбди. Манай партн бүхы бусад политическэ бүридэлнүүдhээ хэды дахин олон гэшүүдтэй ха юм. Тиимэhээ тэрэ республикын ажалхэрэгтэ, байра байдалда бодотоор нүлөөлжэ шадаха орн ганса политическэ хүсэн болоно.

Үйлэдбэриhэн цинигаа заводhоо нэгэр гаraад, магазинуудта hураггүй үнэтэй бүтээгдэхүүнэй байдагые ЛВРЗ-гэй А. А. Горднец ехэтэ на. Жэшээнь, хаhадаг бишыхан шкаф 6 бэлэн болгоод, 6752 ригөөр заводhоо гаргади. Харин магазинда мнай анар 11 мянган гоод табигдана гэжэ хэлэнэ. Бидэндэ ехэ гүй байдаг. Бидэ, коммунистнуud, заводой профсоюзай клуб соо суглуулдаг. Энээниемнай мэдэнэ 1917 оной апрельдэ хинhэн профсоюзай комитет арендын мүнгэ нэхэжэ халаа. Завод таhалга нэгүй. Манай предприятиедэрэ урданай 1000 коммунистын 35-нинь лэ бүхэлдэ дахнад ороод хэлдэ.

Онохойн ой модоной бинадые ерүүл үүнэ далдажа абаад, тэндэ лажа байhан hаhаталые, ганса бэе эзэмшэгэ эгээл түрүүн ажалгаргажа хаяжа байна. Районой Загарайн районой С. Н. Найчукова дүнай фабрикын директор тан, сэдьхэлээ хүдэлгэдээсээ. Мүнөө тэрэ бинадай директорые hаань гаргаад байна. Ажалгүй үльhэн зидаа нютагтаа таарамжатай олохо аргагүй. Тиерүүл нэгэ хүн предприятинд 13,5 мянган ажалые, дуран соогоо үнэлжэ байна. Энэмнай гээшэб? Үмсэлэгтын яажа хэрэглэхэб гэжэ до hайнаар ойлгуулна гаа бшуу.

Городто манай гэшүүдэй нэгэ киоск hаань, бидэ хямдаар мяха, үндэгэ эзэлгай болон тэрэнэй ннуud түлбэрнтэ дые уншадаг болоо. Жэшээлхэдэ, бидэ 30 миллион түхэриг урьhаламжа абаад байнабди. Тэд ондоогоор аргагүйл, бүхы юумэн үндэр сэнтэй. Оройдоол 2—3 машина ашаглахын тула бензиндэ ямар ехэ мүнгэ түлэнэ гээшэбибди? Харин манай үйлэдбэриhэн продукцинн сэн тон доогуур, тиимэhээ ажалшадайнгаа салиншье дэшэлүүлхын аргагүй.

Россин арадай депутадта өөрынгөө хүнние дэбжүүлхээ бидэ алдаабди гэжэ голхоржо байhанаа Компартинн рескомой хоёрдохи секретарь С. П. Будажапов мэдүүлэ. Оройдоо 17 гэшүүдтэй Сүлоотэ Россин арадай партн гэшүүнээ дэбжүүлээ ха юм. Энэ алдуугаа хараада абаха ёнотойбди. Манай партн бүхы бусад политическэ бүридэлнүүдhээ хэды дахин олон гэшүүдтэй ха юм. Тиимэhээ тэрэ республикын ажалхэрэгтэ, байра байдалда бодотоор нүлөөлжэ шадаха орн ганса политическэ хүсэн болоно.

Россин Федерацинн Коммунис партинн республиканска XXXVI конференцнин резолюци

Бидэ, республикын партийна конференцнин делегатууд, Буряадай бүхы коммунистнуудай хүсэл эрмэлэлые илэрүүлэн, арадай бодото засаг болохо Соведүүдэй ба бүхы шатын Соведүүдэй съездые үгы болгохо, манай арадай хэдэн үсын баатарлиг ажалаар туйлагдаhан социалис илалтануудые зуража хаяха hэдэлгэтэй шэнэ Конституцинн Президентын проектые эрид буруушаанабди. Манай арад хүгжэнги засагай хэмжээндэ хүроёдүй, тиимэhээ тэрээндэ заабаришалха «эсэгэ», «эзэн», «хаан» хэрэгтэй гэhэн бодолтой энэ проект маанадые бузарлана. Президент гансаараа бүхы юумэ шидхэхэ ёнотой гэhэн тэрээн соохи ёно гурим бидэнине нэгэ хүнэй мэдэлдэ байха үнгэрhэн байдалдамнай бусаана гээшэ.

«Социалис туйлалтануудые хамгаалхабди, Совет засагые хамгаалхабди!» гэhэн юрын, ойлгосотой уряа соносхонобди.

Коммунис партинн республиканска XXXVI конференцнин резолюци тухай.

3. Россин Федерацинн Коммунис партинн республиканска XXXVI конференцнин бүхы шатын Соведүүдэй депутадууд-коммунистнуудта хандаhан Хандалга тухай.

4. Республикын партийна эмхинн хүтэлбэрилхы зургааануудые нэмэжэ hунгалга.

Дүрбэн hарын саада тээ республикын коммунистнуудай партийна конференцнин нэгэдэхи шата үнгэргэгдэжэ, Коммунис партин hэргээн эмхидхэгдээ hэн гэжэ түрүүшын асуудалаар элидхэл хэhэн республикын партийна эмхинн нэгэдэхи секретарь В. Л. Кургузов тэмдэглэбэ. Орон доторхи политическэ болон социально-экономическа байдалай улам доройтожо байhаанда hанаата болоhон коммунистнуud эмхинүүдээ hэргээхэ гэжэ шиидэhэн байгаа. Тингэжэ тус партинн Устав бүридхэлдэ абтаад, коммунистнуud бүгэ нюунгүйгөөр ажалаа ябуулха эрхэтэй болоо hэн. Мүнөө энэмнай орон доторшье, республика соомнайшье эгээн олон гэшүүдтэй партн болоно. Гэбэшье коммунистнуудые саг үргэлжэ хардажа, газаашалжа байhан эрхэ байдалда ажаллахань хүшэршэг лэ байгаа гэжэ Владимир Лукич онсолно.

Саашадаа тэрэ республикын социально-экономическа байдал тухай тогтоходоо, үйлэдбэринн хэмжээн доошолно, малай тоо толгой үсөөрнэ, түүхэй эдэй дуталдаhаhаа, эд хэрэгсэлнүүдэй, электрын эльшэ хүсэнэй ба түлишын улам үнэтэй боложо байhаhаа промышленна предприятинуud зогсоогдохо түйлдаа хүрэнхэй. урдандаа огто ушардаггүй байhан ажалгүйшүүл олошорхо, зоной ажабайдал улам үгытэй ядуу болоно гэжэ хэлэхэ зуураа, тэрэнээ тоо, барифтануудаар гэршэлбэ. Мүн зоной, ниангаяа ажаллаха түлэг hаhандаа ябагшадай hаhа бараха, бэеэ хороохо, архидаха ушарнуud олошороо, залуушуулай гэрлэлгэ үсөөроо, үхибүүд тон үсөөн түрэдэг болоо. Хүнүүд кинодошье ябаха, газетэ, журналшье даал адляар бэшэ, харин сэн болоно.

Үйлэдбэриhэн цинигаа заводhоо нэгэр гаraад, магазинуудта hураггүй үнэтэй бүтээгдэхүүнэй байдагые ЛВРЗ-гэй А. А. Горднец ехэтэ на. Жэшээнь, хаhадаг бишыхан шкаф 6 бэлэн болгоод, 6752 ригөөр заводhоо гаргади. Харин магазинда мнай анар 11 мянган гоод табигдана гэжэ хэлэнэ. Бидэндэ ехэ гүй байдаг. Бидэ, коммунистнуud, заводой профсоюзай клуб соо суглуулдаг. Энээниемнай мэдэнэ 1917 оной апрельдэ хинhэн профсоюзай комитет арендын мүнгэ нэхэжэ халаа. Завод таhалга нэгүй. Манай предприятиедэрэ урданай 1000 коммунистын 35-нинь лэ бүхэлдэ дахнад ороод хэлдэ.

Онохойн ой модоной бинадые ерүүл үүнэ далдажа абаад, тэндэ лажа байhан hаhаталые, ганса бэе эзэмшэгэ эгээл түрүүн ажалгаргажа хаяжа байна. Районой Загарайн районой С. Н. Найчукова дүнай фабрикын директор тан, сэдьхэлээ хүдэлгэдээсээ. Мүнөө тэрэ бинадай директорые hаань гаргаад байна. Ажалгүй үльhэн зидаа нютагтаа таарамжатай олохо аргагүй. Тиерүүл нэгэ хүн предприятинд 13,5 мянган ажалые, дуран соогоо үнэлжэ байна. Энэмнай гээшэб? Үмсэлэгтын яажа хэрэглэхэб гэжэ до hайнаар ойлгуулна гаа бшуу.

Городто манай гэшүүдэй нэгэ киоск hаань, бидэ хямдаар мяха, үндэгэ эзэлгай болон тэрэнэй ннуud түлбэрнтэ дые уншадаг болоо. Жэшээлхэдэ, бидэ 30 миллион түхэриг урьhаламжа абаад байнабди. Тэд ондоогоор аргагүйл, бүхы юумэн үндэр сэнтэй. Оройдоол 2—3 машина ашаглахын тула бензиндэ ямар ехэ мүнгэ түлэнэ гээшэбибди? Харин манай үйлэдбэриhэн продукцинн сэн тон доогуур, тиимэhээ ажалшадайнгаа салиншье дэшэлүүлхын аргагүй.

Россин арадай депутадта өөрынгөө хүнние дэбжүүлхээ бидэ алдаабди гэжэ голхоржо байhанаа Компартинн рескомой хоёрдохи секретарь С. П. Будажапов мэдүүлэ. Оройдоо 17 гэшүүдтэй Сүлоотэ Россин арадай партн гэшүүнээ дэбжүүлээ ха юм. Энэ алдуугаа хараада абаха ёнотойбди. Манай партн бүхы бусад политическэ бүридэлнүүдhээ хэды дахин олон гэшүүдтэй ха юм. Тиимэhээ тэрэ республикын ажалхэрэгтэ, байра байдалда бодотоор нүлөөлжэ шадаха орн ганса политическэ хүсэн болоно.

**РОССИН ФЕДЕРАЦИИН КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА ЭМХИИН XXXVI КОНФЕРЕНЦИИН БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН БҮХЫ ШАТЫН СОВЕДҮҮДЭЙ ДЕПУТАДУ

Элбэг-Доржо Ринчиногой 105 жэлэй ойдо

РХЭ СҮЛӨӨГЭЙ ТҮЛӨӨ ЭЛИТЭ ТЭМСЭЛШЭ

...ыад Республика ...аар 70 жэлэйнгээ ...үүдтэ тэмдэглэжэ ...ойн баяр буряад ...бликын бүхы ажа...айдалда онсо ехэ ...гай үдэр мэтээр ...

...радай түүхэдэ түү...ональна гүрэнние ...рэгтэ элдэб жэл...битаяа оруулһан ...гшадай тоодо Эл... Ринчино орохол ...исодог. Энэмнай ...й зуун жэлэй түү...н табан жэлнүүд...лай нитын элүтэ ...гшадай нэгдүгээ ...түрэһөөр 105 жэ...үдэрнүүдтэ баһал...

...усад арадуудтал ...лгин урда тээ Бу...ярын национально...гуулламжагүй бай...дэмбди.

...г февралин бур...ратическа револю...засагай уналга ха...вершэнэй, аграрна ...онально-сүлөөрэлгын ...ашадань хүгжөөл...ориттой түлхисэ бо...волюционин түрүү...нһээ Буряад орон...онально-сүлөөрэлгын ...эбхижэнэн байгаа. ...й мартда Шэтэдэ ...гын элитэ ажал ...Б. Барадинай, ...вай, Ц. Жамцара... Ринчиногой болон ...хэлээр, тэдэнэй хү...й элдэб зүблөөнүүд ...з, Забайкалин об... Эрхүүгэй губернин ...й бүгдэ националь...ын съездые бэлдэнэн ...ын съездын шиндхэ...ой опой апрельэ Бу...ын буряад хүн зоной ...хүтэлбэрнин нимэ ...нуулгадаа: сомоной ...хушуунай (волост... ...гай (уездэй) комит...нэнэр Буряадай Ту...нэгэй Комитедтэ ...) мэдэлгэй байгаа. ...ергүй байдадай За... областной комитет, ...лэн тарилашадай де... областной Совет бо...нин бусад эмхинүүд ...баталгаан байха юм. ...ин областьдо Агын, ...й. Сэлэнгын ба Хо...згүүд. Эрхүүгэй гү...нагарай, Түнхэнэй ба ...лагадай аймагуудаа ...даа һэн.

...й дашарамдуулан, ...ой түрүүлэгшэ ба ...депутадуудай Забай...ластной Советэй түү...ой орлогшо Э-Д. Рин...оной июнийн 13-да ...удэй Советэй Түрүү...ого болон газар та...ажалай министр ...телеграмма эльгээ...н соо нигэжэ хэлэг...н: «Росситай нийлэ...н хойшо бидэ. Зүүн ...буряадуд, нацио...ерын захиргаантай, ...тэлбэритэй, сүүдтэй, ...байгаа һэмдэ. Манай ...гөөр хэншье тэрэ ...йрлаха эрхэгүй һэн. ...болон тэрэнэй хэрэ...жэлүүлэгшэдэй үедэ ...ациональна өөрын за...үсөөр һалгаагдаһан, ...буляагдаһан байна. ...шитын ажабайдалай ...нуурин һалгаагдаа.

...ЛШЫН ХОНХО ЖЭНГИРЭЭ

...Шэбэрэй аймагай Галтай һуурин...гшэ һуралсалай жэлэй эхилхэдэ, ...нда һургуули нэгдэжэ, нютагайхид ...саа бэлэй. Тэрэншье зүб. ...ухибүүдэйнгээ дүрбэн класс дүүр...Хүшуун-Үзүүрэй дунда һургуули...раар эльгээдэг байһан юм. Үдэр ...унэ сэнгүүдэй хизаарлашагүйгөөр ...жэ», нэмэжэ байхадань, үхибүүдэйн...ой хүшэ бэлдэхэйнээ гадна, гэрһээ ...йн жархёод, һанаагаа зобожо һуу...йһанаа түрэлхид гэртэйнээ һургуули...льгээжэ, өөһэдыгөө харуулһан доро ...бшуу.

...ой жэлдэ Галтайн дунда һургуулида ...ухибүүд һуража гараа. 11-дэхидэ ...өөдэ 9 һургашад гэхэ мэтэшэлэн ...бүхэнэй үсөөхэн тоотой үхибүүдтэ ...м түгэс багшанарай тодо, һоно...ом заадаг хадань муугаар һурадаг ...а үгы шахуу.

...ө үзэрнүүдэй нэгэндэ тус дунда һур...н түрүүшын жэлэй һүүлшын хонхо ...ой.

...айн клубые даагша Зоригто Чими...Бадмаев микрофон, абяа шангадхаха ...мгэ асаржа, һургуулийн газаа та...баяан дээрэ прагуу гоёор «Һургуу...вальс» наадажа, оршон байдалда ха...хасалгын онсо шэнжэ оруулаа. Тэрэ нютагайгаа һургууляин һурагшадтай эбтэй эстэйгээр хүдэлдэг багшанарта үхибүүдые хүмүүжүүлхэ талаар туһалдаг, эмхидхэһэн ансамбльдань һурагшадшье дуратайгаар хабаадалсадаг юм.

Һурагшадай жагсаал Дарима Бабасановна Цыдыпыренова эмхидхэжэ. 11-дэхи класс дүүргэһэн 10 хүбүүд, басагадай гүрэнэй шалгалта бариха тухай һургууляин һуралсалай талые даагша Светлана Гомбоевна Намсараева захиралта уншаад, амаршалба.

Эхин классай һурагшад һургууляа дүүргэгшэдтэ баглаа сэсэгүдые барюулаа. Классынь даагша Ольга Пунцыковна Зангеева тэдэнэй зүгһөө мөн лэ һурагшадые амаршалаа.

Түрэлхидэй зүгһөө 12 үхибүүтэй үнэр баян эхэнүүд Цыремжит Дашиевна Эрдынеева, Дарису Самбуевна Очирова гэгшэд һургууляин багшанарта баяр баясхалантай байһанаа мэдүүлжэ, үгэ хэлэжэ, һурагшадые ажабайдалайнгаа эхинһээ амжалатай, сэдьхэлээ арюунэар абажа ябахыень хүсэжэ үреэгээ.

Үдэшэлэнинь түүдэбшын наадан эмхидхэгдээ.

Манай корр.

Хэниинь хэн гээшэб?

ЭЛДЭБ НАМТАР

БЕНАЗИР БХУТТО

Пакистанай премьер-министр байһан Беназир Бхутто гурбадахи үхибүүтэй, басагатай болобо. Тиихэдээ дахинаа бодото эхэнэр байһанаа мэдэрхэ гээшэ тон һайн байба гээд тоолоно. Политическэ тэмсэлдэ хабаадааб гэжэ зобонхаар жаргалтай бүлэ соогоо һуубал дээрэ гэжэ тэрэ мүнөө хэлэдэг болохоной Хоёрдохи басагаяа Беназир Бхутто Лондондо түрэбэ.

Пакистандахи оппозици айхабтарехэ нэмэри хүсэтэй болобо гээд газетэнүүд енгүүрхэнэ. Һүүлэй 20 һара соо Карачиин түрмэдэ һуужа байһан экс-премьерэй үбгэн Асиф Али Зардариие басаганайнь гарахаһаа гурбан хоногоор урид мүнгэ түлүүлээд гарганһан байха юм. Тэрэ олзын хэрэг эрхилэгшэ, Пакистанай Национальна ассамблейн депутат юм, Хүнөө эдилгэ абаха һэдэлгэ гаргаа, бүридхэлдэ абтагүй буу хадагалжа байгаа гээд тэрэ өмэлэгдэнэ.

Лондон руу шидэжэ ябахадаа, басагандаа 7 ондоо нэрэ һанаа һэн. Зүгөөр һамганинь урданайхи мэтэ оороо шидхэбэри абаба. Үбгэндөо зорюулан, тэрэ басагаяа Асифа гэжэ нэрлээ.

Үбгэнэйнгөө 20 һара соо түрмэдэ һуухадань... гээд һэжэглэһэн зондо нигэжэ ойлгуулхаар байна: парламентын гишүүн һэн хойноо Асиф Али Зардари хирэ болоод лэ «амаралта» абадаг байгаа. Тиимэһээ һамгантаяа зонгуйгөөр оло дахин уулзаха аргатай һэн. Гадна политическэ арсалдаануудта баһал хабаадалсадаг байһан юм.

Совет засагта язжа ханлаха тухай асуудал халаа тэрэ үедэ буряад национальна эмхинүүдэй хүтэлбэрилэгшэдэй болон буряад большевигүүдэй хооронд охи арсалдаанай гол асуудал байһан ха. Буряад национальна эмхинүүдэй хүтэлбэрилэгшэд түрүүшээр Совет засагые мэдэрхэеэ арсаһаншье һаа, һүүлдэ дэмжэжэ, харилсажа эхилһэн, бодото дээрэнь мэдэрһэн юм.

Октябрин революцин һүүлдэ Совет засагай ойро шуунай зургааануудые хэрэглэхэ ябаалһаа арсадаггүй байгаа. Тэрэл ондо Эрхүүгэй буряадуулай губернскэ съезд дээрэ Буряадай секцийн гишүүн В. И. Трубачеевэй элидхэл соо нимэ хараа болол харуулагдаа һэн.

Буряадуудай бээ даанхай байдал тушаа нимэ таарамжагүй хараа шугамые Буряадай политическэ олохон ажал ябуулагшад дэмжээгүй. Тэлэнэй тоодо Э-Д. Ринчино орохсоно. Агван Доржиев, хальмаг Амур Санан, Э-Д. Ринчино гэгшэд Зүүн зүгэй арадуудай Бакугай съездын бусад делегадуудай тоодо 1920 оной октябрин 13-да Россин Федерацин Арадай Комиссарнуудай Советэй Түрүүлэгшэ В. И. Ленинтэй уулзаһан юм. Энээнэй һүүлээр В. И. Ленин РКП(б)-гэй ЦК-гай Политбюрогой тогтоолой мэдээжэ проект бэшэһэн байдаг. Тэндэнь ингэжэ бэшэгдэнхэй: «1920 оной октябрин 13-да Зүүн зүгэй арадуудай Бакугай съездын 27 делегадуудтай үйлэргэдэнэн ЦК-гай Политбюрогой зүблөөн дээрэ хэлэдэнэн элидхэлнүүд ба мэдэсэлнүүдые зүбшэн хэлсээд, ЦК-гай Политбюро ингэжэ тогтообо:

...4. Мүнөө хүрэтэр автономито байгуулалтагүй байһан Зүүн зүгэй үндэнэ яһатадта, нэн түрүүн хальмагуудта ба буряад-монголнуудта, тодорхой эрхэ байдалтай тааралдуулан автономи болото дээрэнь тогтоохо шухала гэжэ тоолохо. Энэ хэрэгые НКнаута даалгаха».

Алас-Дурна хизаарта граждан дайнай дүүрэнэнэй, 1922 оондо РСФСР-эй бүридэлдэ ДВР-эй орохоной һүүлээр лэ, хоёр буряад автономито областьнуудые нэгдүүлжэ, автономито республика байгуулха арга боломжо бии болоһон юм. ВЦИК-эй 1923 оной майн 30-най тогтоолоор Буряад-Монголой Автономито Совет Социалис Республика байгуулагдаа һэн.

Тиигэжэ буряад арадай түүхэдэ буряадуудай национальна гүрэн түрүүшынхиеэ хуулитаар бүридхэгдэнэн байна. Бэрхэшээлнүүдэй, орёо хүнэр ушариуудай үзэгдэһэн, республикын хүтэлбэриндэ алдуу эндүүнүүдэй хэгдэһэн байгаашье һаань, экономическа, социальна ба соёлой талаар ехэ амжалтануud республикада туйлагдаа һэн. Революцийн урда тээ Буряад орондо нимэ амжалтануud байгаагүй.

Автономито республикын Ринчино гэгшэд Зүүн зүгэй арадуудай Бакугай съездын бусад делегадуудай тоодо 1920 оной октябрин 13-да Россин Федерацин Арадай Комиссарнуудай Советэй Түрүүлэгшэ В. И. Ленинтэй уулзаһан юм. Энээнэй һүүлээр В. И. Ленин РКП(б)-гэй ЦК-гай Политбюрогой тогтоолой мэдээжэ проект бэшэһэн байдаг. Тэндэнь ингэжэ бэшэгдэнхэй: «1920 оной октябрин 13-да Зүүн зүгэй арадуудай Бакугай съездын 27 делегадуудтай үйлэргэдэнэн ЦК-гай Политбюрогой зүблөөн дээрэ хэлэдэнэн элидхэлнүүд ба мэдэсэлнүүдые зүбшэн хэлсээд, ЦК-гай Политбюро ингэжэ тогтообо:

...4. Мүнөө хүрэтэр автономито байгуулалтагүй байһан Зүүн зүгэй үндэнэ яһатадта, нэн түрүүн хальмагуудта ба буряад-монголнуудта, тодорхой эрхэ байдалтай тааралдуулан автономи болото дээрэнь тогтоохо шухала гэжэ тоолохо. Энэ хэрэгые НКнаута даалгаха».

Самплованай нэрэмжэтэ Уран зураг музейдэ, мүн Литературна музейдэ Э-Д. Ринчиногой ажабайдалда ба ажал ябуулгада зорюулагдаһан выставкэ Буряад Республикын Соёлой министерство болон Уран зохёолшодой холбоон бэлдэхэ.

Улаан-Удэ хотын һургууляндай нэгдэдэ Элбэг-Доржо Ринчиногой нэрэ олгохо, талмайнуудайнь нэгэндэ тэрэнэй нэрэ олгожо, дурасхаалай самбар тогтооохо гээд арадай депутадуудай Улаан-Удын городской Советэ ба Улаан-Удэ хотын захиргаанай гулваада дурадхагдаа.

Районой һургууляндай нэгэндэ Элбэг-Доржо Ринчиногой нэрэ олгохо, тэрэнэй нютагта хүшөө бодхоохо, дурасхаалдань зорюулагдаһан бусад хэмжээ ябуулганүүдые үнэргэхэ гээд арадай депутадуудай Баргажанай районно Советэ даалгагдаа.

Буряад Республикын 70 жэлэй ойе үнэргэлгэдэ хубаариагдаһан мүнгэн зөөрөөнөө заагдаһан хэмжээ ябуулганүүдые үнэргэлгэдэ мүнгэ һомолхо гээд Буряад Республикын Финансын министерствэдэ даалгагдаа.

Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй дэргэдэхи Архивуудай хэрэгүүдэй талаар комитедтэй хамта Буряад Республикын Хэблэлэй ба мэдээсэлэй министерство Э-Д. Ринчиногой документнүүдэй ба бүтээлнүүдэй сорсолбори гаргаха болоо.

Буряад Республикын Верховно Советэй Президиумэй ба Министрнүүдэй Советэй тогтоолоор. Э-Д. Ринчиногой нинтын-политическэ ажал ябуулгада зорюулагдаһан хэмжээ ябуулганууд баталагдаһан, Э-Д. Ринчиногой дурасхаалда зорюулагдаһан хэмжээ ябуулганууде үнэргэхэ талаар Буряад Республикын Верховно Советэй Комитедэй түрүүлэгшэ Д. Т. Цыремпилов түрүүтэй эмхидхэлэй комитет баталагдаһан байна. Э-Д. Ринчиногой ажал ябуулгада зорюулагдаһан суглаан үнэргэгдэхэ. Э-Д. Ринчиногой ажабайдал ба ажал ябуулга туһай материалнуудые, телерадио-даамжуулганууде эмхидхэгдэгүй бэлэй. Большевигүүдэй партийн эмхэ асуудалаар байһан ондоо, онсо хараа болол баримталдаг байгаа гээшэ.

1917 оной июлийн һүүл багта Эрхүүдэ үнэргэгдэнэн Саг зуурын буржуазна правительствын нютагай зургааануud болохо олонхитын ашуугүй байдалай комитедүүдэй хизаарай съезд дээрэ нимэ байдал эли тодоор элирнэн байна. Буряацкомой түлөөлэгшэ Э-Д. Ринчино национальна асуудалаар гол элидхэл хэ һэн. Хэрбээ степной дүүмэнүүдэ автономинин эхин шэнжэнүүд үзэгдэнэн һаа, 1901 оной волостной реформо гэдэнние усадхаа гэжэ тэрэ тэмдэглээ бэлэй. Хаанта засагай колониялон эзэмдэлгын политикые элишэлэн харуулха зуураа, нютагай ажабайдалай асуудалнуудаар буряадуудта ёһотой бээ даанхай байдал олгохо шухала гэжэ элидхэлшэ хэлээ. Эдэ хоолой, газарай, милицийн хүдэлмэрийн ба бусад асуудалнуудаар буряад аймагуудта уездүүдэй эрхэнүүдые олгохо хэрэгтэй гэһэн эрилтэ табиһан байгаа.

Гэбэшье аймагуудай хэмжээгээршье бээ даанхай байдал буряадуудта олгохые хизаарай съезд арсаа һэн. Нимэ эрхэ байдалда хизаарай засагаархидай шидхэбэриннүүд дүүргэгдэдэгүй, буряад аймагуудта земскэ өөрын захиргаан ямаршье зүбшөөлгүйгөөр бэслүүлэгдэдэг байгаа.

Буряад орондо энэ асуудал нигэжэл шидхэгдээ юм. 1920 оной февральда большевигүүдэй партийн Эрхүүгэй губкомой Буряадай секци Буряад орондо национальна автономи тогтоохо ябадалые хуулитаар бүруушаһан юм. Гэбэшье хүтэлбэрнин национально-амяараа аймагай ба хуулиараа оршон байһан, граждан дайнай эхилһэн дээрэнээ буряадуудай бээ даанхай байдал тухай асуудал шидхэгдэнгүй үлөө бэлэй. Буряад орондо гадаалын сэрэгэй булимтаралгын ба граждан дайнай дүүрэхэдэл энэ асуудал дахин табигдаһан байгаа.

Тэрэ үедэ Буряад орондохи политическэ байдалай ба национальна асуудалые шидхэлын өөрсэ янзань юуй байгааб гэбэл, уласнооронды шэнжэтэй шалгаганнуудаар Алас-Дурнын Республикын (ДВР) байгуулагдахада, Буряадай газар дайда хоёр адли хубида (Сэлэнгэ мүрэнөөр) хубаагдаһан гээшэ.

Нимэ оршон байдалда буряад политическэ ажал ябуулагшадай, интеллигенцийн ба түрүү үзэлтэй ажалшадай дунда бээ даанхай байдалтай болохо, национальна гүрэн байгуулха бодол бүри үргэнөөр дэлгэржэ эхилэ һэн. Орон дотор бүхыдөө 1918—1919 онуудта эдэ асуудалнууд шидхэгдэжэ эхилээд, 1920—1922 онуудта илангаяа эдэбхитэйгээр шидхэгдэнэн байгаа.

Буряад орондо энэ асуудал нигэжэл шидхэгдээ юм. 1920 оной февральда большевигүүдэй партийн Эрхүүгэй губкомой Буряадай секци Буряад орондо национальна автономи тогтоохо ябадалые хуулитаар бүруушаһан юм. Гэбэшье хүтэлбэрнин национально-амяараа аймагай ба хуулиараа оршон байһан, граждан дайнай эхилһэн дээрэнээ буряадуудай бээ даанхай байдал тухай асуудал шидхэгдэнгүй үлөө бэлэй. Буряад орондо гадаалын сэрэгэй булимтаралгын ба граждан дайнай дүүрэхэдэл энэ асуудал дахин табигдаһан байгаа.

Тэрэ үедэ Буряад орондохи политическэ байдалай ба национальна асуудалые шидхэлын өөрсэ янзань юуй байгааб гэбэл, уласнооронды шэнжэтэй шалгаганнуудаар Алас-Дурнын Республикын (ДВР) байгуулагдахада, Буряадай газар дайда хоёр адли хубида (Сэлэнгэ мүрэнөөр) хубаагдаһан гээшэ.

Нимэ оршон байдалда буряад политическэ ажал ябуулагшадай, интеллигенцийн ба түрүү үзэлтэй ажалшадай дунда бээ даанхай байдалтай болохо, национальна гүрэн байгуулха бодол бүри үргэнөөр дэлгэржэ эхилэ һэн. Орон дотор бүхыдөө 1918—1919 онуудта эдэ асуудалнууд шидхэгдэжэ эхилээд, 1920—1922 онуудта илангаяа эдэбхитэйгээр шидхэгдэнэн байгаа.

Буряад орондо энэ асуудал нигэжэл шидхэгдэнэ юм. 1920 оной февральда большевигүүдэй партийн Эрхүүгэй губкомой Буряадай секци Буряад орондо национальна автономи тогтоохо ябадалые хуулитаар бүруушаһан юм. Гэбэшье хүтэлбэрнин национально-амяараа аймагай ба хуулиараа оршон байдалда хэмжээ ябуулганууде үнэргэхэ гээд республиканска газетэнүүдэй редакциннуудта, гүрэнэй телерадиокомпаниида даалгагдаа.

Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй дэргэдэхи Архивуудай хэрэгүүдэй талаар комитедтэй хамта Буряад Республикын Хэблэлэй ба мэдээсэлэй министерство Э-Д. Ринчиногой документнүүдэй ба бүтээлнүүдэй сорсолбори гаргаха болоо.

Самплованай нэрэмжэтэ Уран зураг музейдэ, мүн Литературна музейдэ Э-Д. Ринчиногой ажабайдалда ба ажал ябуулгада зорюулагдаһан выставкэ Буряад Республикын Соёлой министерство болон Уран зохёолшодой холбоон бэлдэхэ.

Улаан-Удэ хотын һургууляндай нэгэндэ Элбэг-Доржо Ринчиногой нэрэ олгохо, талмайнуудайнь нэгэндэ тэрэнэй нэрэ олгожо, дурасхаалай самбар тогтооохо гээд арадай депутадуудай Улаан-Удын городской Советэ ба Улаан-Удэ хотын захиргаанай гулваада дурадхагдаа.

Районой һургууляндай нэгэндэ Элбэг-Доржо Ринчиногой нэрэ олгохо, тэрэнэй нютагта хүшөө бодхоохо, дурасхаалдань зорюулагдаһан бусад хэмжээ ябуулганууде үнэргэхэ гээд арадай депутадуудай Баргажанай районно Советэ даалгагдаа.

Буряад Республикын 70 жэлэй ойе үнэргэлгэдэ хубаариагдаһан мүнгэн зөөрөөнөө заагдаһан хэмжээ ябуулганууде үнэргэлгэдэ мүнгэ һомолхо гээд Буряад Республикын Финансын министерствэдэ даалгагдаа.

Буряад Республикын Верховно Советтэ, Министрнүүдэй Советтэ

ЭЛБЭГ-ДОРЖО РИНЧИНОГОЙ ДУРАСХААЛДА ЗОРЮУЛАГДАҺАН ХЭМЖЭЭ ЯБУУЛГАНУУДЫЕ ҮНЭРГЭХЭ ТУХАЙ

Буряадай элитэ нинтын-политическэ ажал ябуулагша Элбэг-Доржо Ринчино буряад арадай революционно-демократическа ба национально-сүлөөрэлгын хүдэлөөнэй хүтэлбэрилэгшэдэй нэгэниинь байһан, буряадуудай үндэһэн гүрэн түрые байгуулгын эхи табилсаһан хүн болоно. 1917—1920 онуудта үндэһэн автономин талаар бүгдэ буряадуудай бүхы съездүүдэй хүдэлмэридэ хабаадаһан, Буряадай Үндэһэн Комитедэй (Бурнацкомой) бүридэлдэ ородог байһан, тэрэнэй түрүүлэгшээр һуугардаһан байха юм.

Уласнооронды харилсаануудые һайн мэдэхэ, Монголдо болоһон хубисхалда эдэбхитэйгээр хабаадаһан. Зүүн зүгэй арадуудай революционно-сүлөөрэлгын хүдэлөөн тушаа олон юм, статья бэшэһэн гээд Э-Д. Ринчино Азн түбидэ мэдээжэ болоо бэлэй.

Буряад Республикын Верховно Советэй Президиумэй ба Министрнүүдэй Советэй тогтоолоор. Э-Д. Ринчиногой нинтын-политическэ ажал ябуулгада зорюулагдаһан хэмжээ ябуулганууд баталагдаһан, Э-Д. Ринчиногой дурасхаалда зорюулагдаһан хэмжээ ябуулганууде үнэргэхэ талаар Буряад Республикын Верховно Советэй Комитедэй түрүүлэгшэ Д. Т. Цыремпилов түрүүтэй эмхидхэлэй комитет баталагдаһан байна. Э-Д. Ринчиногой ажал ябуулгада зорюулагдаһан суглаан үнэргэгдэхэ. Э-Д. Ринчиногой ажабайдал ба ажал ябуулга туһай материалнуудые, телерадио-даамжуулганууде эмхидхэлэ гээд республиканска газетэнүүдэй редакциннуудта, гүрэнэй телерадиокомпаниида даалгагдаа.

Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй дэргэдэхи Архивуудай хэрэгүүдэй талаар комитедтэй хамта Буряад Республикын Хэблэлэй ба мэдээсэлэй министерство Э-Д. Ринчиногой документнүүдэй ба бүтээлнүүдэй сорсолбори гаргаха болоо.

Самплованай нэрэмжэтэ Уран зураг музейдэ, мүн Литературна музейдэ Э-Д. Ринчиногой ажабайдалда ба ажал ябуулгада зорюулагдаһан выставкэ Буряад Республикын Соёлой министерство болон Уран зохёолшодой холбоон бэлдэхэ.

Улаан-Удэ хотын һургууляндай нэгэндэ Элбэг-Доржо Ринчиногой нэрэ олгохо, талмайнуудайнь нэгэндэ тэрэнэй нэрэ олгожо, дурасхаалай самбар тогтооохо гээд арадай депутадуудай Улаан-Удын городской Советэй ба Улаан-Удэ хотын захиргаанай гулваада дурадхагдаа.

Районой һургууляндай нэгэндэ Элбэг-Доржо Ринчиногой нэрэ олгохо, тэрэнэй нютагта хүшөө бодхоохо, дурасхаалдань зорюулагдаһан бусад хэмжээ ябуулганууде үнэргэхэ гээд арадай депутадуудай Баргажанай районно Советэ даалгагдаа.

Буряад Республикын 70 жэлэй ойе үнэргэлгэдэ хубаариагдаһан мүнгэн зөөрөөнөө заагдаһан хэмжээ ябуулганууде үнэргэлгэдэ мүнгэ һомолхо гээд Буряад Республикын Финансын министерствэдэ даалгагдаа.

Л. ПОТАПОВ,
Буряад Республикын Верховно Советэй Түрүүлэгшэ.

Б. БАТУЕВ,
түүхын өрдэмэй доктор, профессор.

Түрэл нютагаймнай түүхэһээ

ДЕКАБРИСТНУУДАЙ ЯРУУНААР ГАРАҺАН ТУХАЙ

Байгша оной эхин һарада республикын хизаар ороноо шэнжэлхэ музейдэ «Музей ба үхибүүд» гэһэн долоон хоногой семинар үнэргэгдэнэн юм. Тэрээндэ нютаг дайдынгаа түүхээр һонирходог республикын 16 аймагай һургуулинуудай һурагшад багшанартаяа хабаадалсаа.

Валентин Гармаевич Ширабон Яруунын аймагай эгээл саада захын нютаг болохо Улаан малшанай дунда һургуулида ород хэлэ, литературын багшаар ажаллахынгаа хажуугаар хизаар ороной гүрдын түүхээр һонирходог үхибүүдые суглуулжа тусхай кружок эмхидхэнхэй юм. Мүн тэрэнэй хүтэлбэри доро декабристнуудай дурасхаалда зорюулагдаһан хизаар ороноо шэнжэлхэ музей һургуулидань байгуулагданхай.

В. Ширабон дурсагдагша долоон хоногой семинарта һурагшадараа хабаадалсаа. Тэдэнь һургуулиингаа музейн планшедүүд тухай хөөрөө. Харин оороо Валентин Гармаевич 1830 оной декабристнуудай Яруунаар ябагалжа гараһан тухай түүхын баримтануудые сугларагшадта дуулгаа.

Тэрээнһээнь уншагшадай анхаралда дурадхая.

ОРОД гүрэнэй хаанта засагые сошоохон үйлэ хэрэгүүд Яруунын газар дайдаар суурялан гараһан байдаг. XVIII зуун жэлэй хоёрдохи хахадта Ярууна нютагые утаашань Москвагай тракт харгы гаргагдажа, тэрэнние зубшуулаад, почтын үртөөнүүд бии болгогдоо һэн. Тэрэ сагһаа хойшо энэ харгыгаарород гүрэнэй гэмтэд сүлэгдэн туугдажа захалһан юм.

Хорин арбан нэгэн эсэгын түүхэ бэшэһэн Вандан Юмсуновай тэмдэглэлнүүд соо тэрэ харгын албанда хори буряадуудай хабаадуулагдаһан тухай хэлэгдэдэг. Харгын барилгада хори буряадуud олоороо хабаадалсаха, удаань тэрэнние зайабарилха хүдэлмэридэ уялгалагдадаг, Дээдэ-Үдэһөө Шэтэ хүрэтэр зайда верстануудые харуулһан эреэн «бахананнуудые шэнэлдэг, мүн почтын станциннуудые мори унаагаар, улаашадаар, хүнэнэ хүшөөр хангаха баатай болодог һэн. Гадна хори буряадуud почтын станциннуудай тэр байрануудые түхеэрдэг, дотоодын болон гадаадын худалдаа наймаа хангадаг, ашаа тээбэринүүдые шэрдэг байһан юм.

Тэрэ сагта манай Байгалай үмэнэхи дайда хадаа хаанта Россин сүлэлгын һүрөөтэй заха хизаар байһан юм. Тиимэнээ гүрэнэй канцлер Нессельроде Сибирь тухай «Мэнээгэй өөр, дэлхэйн заха» гэжэ хэлэһэн байдаг.

Тиихэдэ, 1830 ондо, декабристнуудай Байгалай үмэнэхи нютагуудаар гарахада, ямар шэнжэтэй байһан хаб?

XVIII зуун жэлэй һүүл тээ XIX зуунай түрүүшын хахадта буряад арадай ажабайдалда хэдэ хэдэн хубилалтанууд болоһон юм. Хэр угай мал ажалайнь хажуугаар газар, тариан ажал хүгжэжэ эхилээ, үбэлэй сагта үхэр малаа хооллуулха үбһэ тэжээлехээр белэдхэдэг болоо. Буряадуud ород тариашадаа һажажа ажахыгаа эрхилдэг, мүн байра дайдалаа һуурижуулжа захалһан гээшэ. Худалдаа наймаан үргэдэжэ эхилээ.

Олон декабристнуud һонирходогтой дурасхаалнуудые үлөөһэн байдаг. Тэдэнэйнь удха хэлбэрээр хори буряадуудай тэрэ үеын ажабайдал тухай мэдээнүүдые абажа боломоор юм. Жэшээлхэдэ, декабрист Розен нигэжэ бэшэһэн байдаг:

«Монголнуудай угсаатан болохо буряадуud хадаа мүнөөшье үбһэ ногоогоор, уһа голнуудаар элбэг Шэтэ шадарай дайдаар нүүжэ ябадаг. Тэдэнр һэсы гэрэй үгышье һаа, майхангуудаа зөөдэлдөө абаад ябаха гуримтай... Зарим буряадуud нэгэ газартаа нуурижажа, газар ажал урагшатайгаар эрхилэ».

Декабрист Анненковай һамган Просковья Егоровна Анненкова (түрэһөөрөө Гёбль) буряадуудай ажаһуудалһаа һонин баримтануудые ажаглаһан байдаг: «...тэдэнэр мориднөо, малнуудһаа болоод сохихидээ хонидноо бүридэһэн олон тоото һүрэгүүдэй залан зөөжэ, нүүжэ ябадаг. Һэсы гэрнүүдээ бодхоожо амардаг заншалтай. Хэдышье хүйтэн байгаа һаань, тэдэ һэсы гэрнүүдлээ шараа нюсэгэн үхибүүд гартаа хониной тарган һүүл баринхай хүхэсэгөөлдэн, бултаганалдажа байдаг юм...»

Саашань тэрэ нигэжэ үргэлжэлүүлнэ: «Тиихэдэ таһалгын саанаһаа залуу хүн гаража ерэхэдээ, намайе хубсаһаараа ехээр гайхуулба... Тэрэ айхабтар һайханаар, үнэтэй эдлэлээр хубсаһан байгаа. Хүхэ үнэтэй хилэн тэрлигынь торгон бүдөөр, мүн утаһаар хяазалгданхай, халюун һайхан захатай һэн. Толгойнь хюһагданхай, хитад шэнги гээгэтэй байба. Гартань мүн лэ халюун буряад малгай харагдаа. Энэ хадаа тайшаа, эдэ зоноо оройлгошо, буряад тайжа ноён байгаа».

Декабрист А. П. Беляев нигэжэ дурсана: «Шэтэнһээ гараад, бидэ буряад талаар ябагалбабди. Мори тэргээр маниие үдэшэһэн зомнай мүн лэ буряадуud байба... Тэдэнэртэй хамта зайһануудынь ябалсаба. Тэдэнэр гоёмсог, будүүгэй зонуud бэлэй».

Декабристнуud Шэтэнһээ 1830 оной августын 7,9-нэй үдэрнүүдтэ хоёр бүлэг болгогдон гараа һэн. Тэдэнэр 650 модо утатай замаа ябагаар дабажа, сентябрин 23-да гэжэ шэнээр баригдаһан түрмэдэ, Петровско-Завод хүрөө бэлэй.

Хори буряадуудай «олон тоото мал тухай» статистикын тэрэ үеын баримтануud ород эрдэмтэд болон аяншалагшадай шэнжэлгэнүүдээ тодорхой байдаг.

Жэшээлхэдэ, аяншалагша, Байгал далайе шэнжэлэгшэ И. И. Георги (1729—1802) нигэжэ бэшэһэн байдаг: «...Тунгүүсүүдэй дунда мянган адуутай, табан зуун үхэр малтай, хоёр мянгаад хониотой, зуугаад ямаатай, 50 шахуу тэмээтэй хүниие олохонь бэрхэтэй байха. Харин нимэрхүү баялигтай буряад хүн гайхалтай бэшэ.

Байгалай үмэнэхи нютагуудай малша зоной зөөри тухай түүхын баримтануud соо бэшэгдэнэн байдаг. Жэшээлхэдэ, 4000 адуутай, 3000 хүрэтэр үхэр малтай 1000 шахуу тэмээтэй айлнуud байгаа. Тэдэнэр лэ хори буряадуud һэн».

«1830 ондо Шэтэнһээ Петровско-Завод хүрэтэр манай аятайгаар аяншалһан тэмдэглэлнүүд» соогоо декабрист В. И. Штейнгель һонин баримтануудые дурдаһан байдаг. Тэрэ хадаа үдэр үдэрэйнгөө ябажа гараһан замые тодорхойгоор, нютагуудай шэнжэнүүдтэйгээр зураглан бэшэһэн юм. Улаагай харгыгаар дайралдаһан һэсы болоод модон гэриүүдэй тоое дурдаһхай.

Нютаг ороноо шэнжэлэгшэ, дайнай болон ажалай ветеран Митып Дугарович Дугаров архивай баримтануудаар улаагай харгын станциннуудые (Шэтэнһээ Дээдэ-Үдэ хүрэтэр) 1991 оной февралин 7-ной «Ярууна» газетын 6-дахи номерто дурсан гаргаһан байдаг. Тэдэ станциннуудынь хамталаа 14 байгаа юм. Тэдэнэйнь 8-нинь Яруунын газар дээгүүр оршодог бэлэй.

Дээрэ дурсагдаһан тэмдэглэлнүүд соогоо декабрист В. И. Штейнгель нигэжэ бэшэһэн байна: «Августын 7. Үдын эхиниэ станци хүрэтэр ябагдаба. (32 верста, 15 һэсы гэр). Августын 19. Догныи үбэлжөөн хүрэтэр ябагдаба (21 верста, 8 һэсы гэр). Эндэхи зайһан тайшаагай туһалмаршадай шатар һайнаар наададаг гэжэ мэдэхэдээ, Фонвизин тэрээнтэй наадаха дуратай байжа, зайһанда шүүгдэһэн юм. Тэрэнь тэргөөр, һонороор наадаха хабатай байһан юм.

Августын 20. Ярууна станци хүрэтэр ябагдаба. (15 верста, 15 һэсы гэр). Һайхан үглөөгүүр. Николай Бестужевтай хөөрэлдөөн соогуураа шамдуухан гэшхэлнэбди. 14-дэхи верста хүрэтэр, хүйан түглэ үнэгэрөөд, Ярууна станцида буубабди. Баруун гар талдамнай Яруунын нуур хабтайжа байба. Тойроод нэлэнхы уужам сабшалан, бэлшээринүүд нэмжынэ.

Августын 21. Үхэр һуурин хүрэтэр (16 верста, 20 үрхэтэ айл) гэшхэлбэбди. Һэрэуухэн үдэр. Яруунын ехэ нуурай эрьеэр эм домдо орохо шэнжэтэй үнгын шулуунуудые түүһээр үнгэрбэбди. Тиимэ ехэшье бэшэ, түхэреэн түхэлтэй Үхэр нуур, мүн шулуун барилгатайшье һаа, үзэмжэгүйхэн һумэтэй Үхэр нуурин харагдаба.

Августын 24. Тайлуud гуалин Поперечнэ дэрээвэн хүрэтэр галгюулбабди. (29 верста, 10 үрхэтэ айл). Ехэл һайхан үдэр байгаа. Хорин талада гарабабди. Ажабайдалай бурьялаан улам мэдэрэгдэнэ. Баруун таладамнай буддын шажанай дасан харагдана.

Августын 27. Анаагай тужа хүрэтэр дабшабабди. (26 верста, 14 үрхэтэ айл). Амархан газар хүрэтэрнай тайшаагай эхэ хүбүүнээрээ мантай ябалсаба. Манай зогсоходо, тэрэншье хүнгэн тэргээ байлга гэжэ жолоошондоо хэлэбэ. Тэрэ үедэ Якубович тэрээндэ дүтэлжэ бэлэг бариба, аша хүбүүндэнь

СОЁЛОЙ ҺОНИН

Тиигэжэ Улаан-Удэ хотоһоо, Хэжэнгын аймагай углуу бүхэнһөө ерэһэн айлшад, нютагаархидынь, суттаа худэлдэг нүхэдынь, түрэл гаралынь тэрэнние халуунаар амаршалаа.

Буряад Республикын Министрнүүдэй Советдэй болон Соёлой министерствын Хүндэлэлэй грамотануд болон үнэтэ бэлэгүүдые Улаан-Удэ

НЮТАГ НУГАДАА ХҮНДЭТЭЙ

Буряад Республикын соёлой габьяата худэлмэрилэгшэ, СССР-эй киногой отличник Дансаран Шагдарович Доржигутабай юрыншье, тэрэл зуура һонишье намтартай хүн юм. Бэлиг шадабаряар түгэс шүлэгшэн, журналист энэ хүн үетэн нүхэдөө дууряан, хото газарнууд руу ехэер эрмэлзээшьегүй, Зинаида Жамьяновна нүхэртээ найман үхибүүдээ гарынь гапзагада, хүлынь дүрөөдэ хүргэһэн байха юм. Тэрэл зуура уран түгэс, бэлиг шадабариинь үндэр хэмжээтэй байһание харуулһан шүлэгүүдые бэшэдэг, олондо мэдээжэ болон суурхадаг байгаа.

Хэжэнгын аймагай Хөөрхэ тосхоной соёлой байшангай киномеханик, поэт, журналист Дансаран Доржигутабай һая жара наһа гүйсэбэ. Тинигэжэ Улаан-Удэ хотоһоо, Хэжэнгын аймагай углуу бүхэнһөө ерэһэн айлшад, нютагаархидынь, суттаа худэлдэг нүхэдынь, түрэл гаралынь тэрэнние халуунаар амаршалаа.

Буряад Республикын Министрнүүдэй Советдэй болон Соёлой министерствын Хүндэлэлэй грамотануд болон үнэтэ бэлэгүүдые Улаан-Удэ хотын киносетинин түрүүлэгшэ Е. Ц. Цыденова барюулаа. Социалис Ажалай Герой, Буряад Республикын арадай уран зохёолшо Ц. Н. Номтоев, «Буряад үнэн» болон «Хэжэнгын гол» газетэнүүдэй редакторнууд Ц. Б. Цырендоржиев, Б. Б. Бальжинимаев гэгшэд Д. Ш. Доржигутабайе ойнь баяраар халуунаар амаршалба.

Манай корр.

БАГАҺАА ДУУЛАНА, ХАТАРНА

Багша бүхэн нэн түрүүн үхибүүдые һургаха, мэдэхэгүй юумыень заажа үгэхэ үүргэтэй бшуу. Ехэ-Куналейн дунда һургуулида үхибүүдые эрдэм мэдэсэлэ һургахаһаа гадна уран бэлигыень хүгжөөдэг юм.

Хабарай амаралтын үдэрнүүдтэ үшөө нэгэ арга шадабарияа Куналейн һурагшад харуулаа. Һургуулидаа, мүн районой түбтэ үнэргэгдэһэн олон тоото выставкэнүүдтэ, конкурснуудта тэдэнэр хабаадаа. Илангаяа үхибүүдэй уран бэлигые гэршэлһэн выставкэдэ үхибүүд эдэбхитэйгээр хабаадаба.

Уран бэрхээр оёхо, нэхэхэ, макрамегэй гоё эүйлнүүдые бүтээхэ арга шадабарида багшанар Галина Алексеевна Никитина, Клавдия Ефимовна Васильева гэгшэд үхибүүдые һургадаг байна. Наймадахи классай һурагша Оксана Кабацкая, 5-дахини Надя Мальчихина гэгшэдэй хүдэлмэринүүд районой выставкэ дээрэ шангуудта хүртөө. Харин Света Бурдуковскаягай, Аня ба Лена Кушнарёванууд, Юля Гусляковагай бүтээлнүүд хэды гоёб?

Эдэ басагадһаа жэшээ абаһан хүбүүдые һажаалдан оёхо, нэхэхэ түсэбтэй. Зүгөөр нэхэхэ бэлэй утаһан үгы. Тимэнээ багша Григорий Федотович Назаров олон эрэсэгүүдые хэжэ бэлдээ. Юуб гэхэдэ, айл бүхэндэ хониной ноо-һон олдохо байха.

Клавдия Ефимовнагай аша туһаар басагад ноохонһоо утаһа ээрсэгээр бэрижэ һурана. Тинхэдэ прялкаршье үзэнэ. Наташа Королева, Ира Мальцева, Марина Сазонова гэгшэд гоё һайхан кружева нэхэжэ һуража байна.

Тинхэдэ үхибүүд түрэл хизаар, үнгэрһэн саг тухайгаа мэдэжэ абадаг байна. Эндэ этнографическа хоёр секци хүдэлдэг юм. Урданай бүтээлнүүдые суглуулдаг, мүн фольклорно секциинүүд болон хубаардаг байна. Һургуулини бүхы үхибүүд шахуу эдэ секциинүүдтэ ябадаг юм.

Юһэдэхи классай һурагша Марина Назарова фольклорой концертые хүтэлбэрилдэг юм. Багша Клара Селиверстовна Мальцевагай хүтэлбэри доро үхибүүд 8 һайндэриүүдые хүгшэд, үбгэдһөө бэшэжэ абаа. Зарим һайндэриүүдыень һургуулидаа харуулһан юм.

Багшанар Матвей Степанович Краснобаев, Семён Матвеевич Горбатых гэгшэдэй ударидалга дорэ үхибүүд арадай нааданууд түхай мэдээсэлнүүдые суглуулна. Хүгшэд, үбгэдэй үмдэдэг байһан костюмуудые багша Надежда Константиновна Кушнарёева долоодохи классай һурагша Оля Ивановатай суглуулна.

Хүхюу зугаатай шэмээшэг арадай хатар хэды огсом дорюун бэ даа? Куналейдэ бага, ехэгүй бүлта хатаржа шадаха. Бага наһанһаань багшанар К. Е. Васильева, К. С. Мальцева гэгшэд кружоггоо үхибүүдэй уран бэлигые мүлнэ. Мүнөө бага классай Миша Лемешев, Слава Климов, Марина Сазонова, Ира Мальцева, Витя, Вася Андреевууд гэгшэд кружогто ябажа эхилээ.

Куналейн шэмээшэгүүдэй арадай хоор түрэл нютагаа суурхуулаа. Өөһэдынгөө дуунуудые Москвада, аймар холын Парижда, Америкэдэ дуулаа. Энэ хоорые халан абаха залуу үетэн, элиг дуушад энэ һургуулида бэлдэгдэжэ байна.

С. ТЮЛЮКИН.

БЭРХЭНҮҮД ГЭЭШЭТ!

«Ехэ-Куналейн Соёлой ордоной худэлмэрилэгшэд бидэнэрэй хүнгэн бэшэ худэлмэрэй тухай аймагай газетэдэ, маттажа бэшэһэндэтнай, үнэн зүрхэнэй баярые хүргэнэбди», — гэжэ тус ордоной уран һайханай хүтэлбэрилэгшэ О. Е. Шишлевская бэшэнэ. Энэньшье ойлгосотой юм.

Худөө нютагуудай ажалшадай хэзэ гү, али малай хажуунаа бүхэли удэртөө эсэтэрээ ажаллаад, гэртээ ерэхэдэнь, клуб соонь уран һайханай бүлгэмэй концертнаадан эхилхээ байхал даа. Тинхэдэнь яалтайб? Эсэнэнэшье мэдэнгүй тосхон һуринай ажалшад эндээ ерэжэ, хүхюун, согтой дуу, хүгжэм шагнажа тарахадаа, хэды һайнаар амаржа, сэнгэжэ гарана гэшэб! Эдэ бүгэдые нэгэ үгөөр хэлэхэнь бэрхэтэй.

Соёлой ордоной уран һайханай бүлгэмэй гэшүүд Виктор Алексеев, Павел Ковалев, Ольга Злыгостева, Галина Сазонова, Оксана Кабацкая, Ольга Сазонова, Елена Рымарева, Светлана Лемешева, Людмила Кушнарева, Наталья Ковалева болон бусадые эдэбхи үүсхэлтэйгээр концерт-нааданда хабаададагые тэмдэглэхэ дуран хүрэнэ. Эдэнэрһээ гадна, хаа хаанагүй хүндэтэй болоһон Куналейн шэмээшэгүүдэй хоорой гэшүүдэй сүлөөтэй саггаа аймагайнгаа нютагуудаар ябажа байдагые харахада, урма баяр түрүүлдэг юм.

Т. СТЕПАНОВ.

Номой таг

ФОТОГРАФИИН АША ТУҺААР

Байгалай заповедник тухай хөөрэһэн фотоальбом Москвагай «Русская книга» хэблэлдэ бэрлагдан гараба.

К. Михалкинай бүлгэһэн үнгэтэ фото-зурагууд энэ альбом соо согсологдонхой. 150 шахуу зурагуудынь Байгал шадарай үзэсхэлэн һайхан байгаали тухай, эндэхи ургамалнууд, ан амитад тухай, мүн алдарта далайн эрьедэ ажаһуудаг, ажалладаг хүнүүд тухай хөөрэнэ.

«Байгалай заповедник» гэжэ фотоальбом 30 000 хэһэгээр хэблэгдээ.

ГРАЖДАН ДАЙНҺАА АФГАН ДАЙН ХҮРЭТЭР...

Москвагай Воениздат хэблэл бүлэг авторнуудай «Тон нюуса» гэһэн гаршагынь абтаа» (ахамад редакторынь Г. Кривошеев) гэжэ ном барлан гаргаба. Энэ ном «СССР-эй Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй дайнуудта, байлдаануудта болон зэбсэгтэ зүршэлдөөнүүдтэ гэлтэнүүд» гэһэн гаршагай дорохи тэмдэглэлтэй юм.

Ном соо хэблэгдэһэн мэдээнүүд һүүлэй үе болотор Советскэ Союзай Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй Генеральна штабта «Тон нюуса» гэһэн гаршагтай нөөсэлэгдэжэ байгаа бшуу. СССР-эй Армь болон Флодой байгуулагдаһанһаа хойшо, граждан дайнһаа эхилээд, Афганистанда болоһон дайн хүрэтэрхи хугасаа соо Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй гэлтэнүүд тухай статистикын тоо, мэдээнүүд үргэн уншагшадай һонэрто дурадхагдана.

Сэрэгүүдэй түхэл янзаар, стратегическэ операциинуудай, асари ехэ туладаннуудай дүнгөөр, фронтнуудаар, тус армиинуудаар унаһан сэрэгшэдэй тоо согсологдоно. Дайн байлдаануудай гал соо үгы болоһон хүнүүдэй, дайсанда баригдаһан сэрэгшэдэй тоо тодорхойлон, үнэгы шүүмжэлэл хэгдэнхэй.

30 000 хэһэгээр барлагдаһан энэ ном олоной анхарал татаха гэжэ һанагдана.

Т. АНДРЕЕВА,
Н. КОСЕНКОВА.

Москва.

«БАЙГАЛ—ДЭЛХЭЙН ЭРДЭНИ ЗЭНДЭМЭНИ»

Азийн ба Европын арадуудэй шинэ хүн түрэлтэнэй соёлой болон оюун бодолой баялигуудые эрьбажуулха, зохёохы, соёлой болон экологическа харилсаа батадхаха зорилгэтойгоор 1993 оной август һарада Буряад Республикын 70 жэлэй, мүн Гэсэрэй 1000 жэлэй ойн хүндэлэлдэ зорюулагдаһан «Байгал-дэлхэйн эрдэни зэндэмэни» гэһэн арадай үзэн бэлигэй улаасхоорондын 2-дохи фестиваль үнгэргэхэ тухай тогтоол баталагдан абтаа. Энэ тогтоолые Республикымнай Министрнүүдэй Совет баталжа, фестивалие үнгэргэхэ эмхидхэлэй комитет, дүримэй болоһон тухай мэдээсэбэ.

Энэ фестивалие Россий Федерацийн Соёлой министерство, ЮНЕСКО-гэй арадай уран бэлигтэ, хүгжэлтэдэнь нүлөөлхэ үүргэтэй СНОФ гэжэ улаасхоорондын эмхидхэлэй Россий комитет дэмжэхэ, туһалха юм. Энэ фестивалийн эмхидхэлэй комитедые Буряад Республикын Министрнүүдэй Советдэй Түрүүлэгшэн орлогшо Г. И. Манжуев толгойлно.

Буряад Республикын нинслэл хото—Улаан-Удэдэ, Байгал далайн эрьедэ үнгэргэдэхэ энэ фестиваль дээрэ Зүүн Сибириин, Алас-Дурнын, Монголой, Хитадай, Японой, Солонгос ороной, Вьетнамай, Лаосой эгээл эрхим фольклорно коллективүүд хабаадаха юм. Тэрэшэлэн фестиваль эмхидхэгшэдэй, спонсорнуудай тоодо Россий болон бусад оронуудай гүрэнэй, нинтын, кооперативна эмхи зургаануд, нэгэдэлнүүдэй хүтэлбэрилэгшэд, юрын хүнүүд орохо аргатай.

Арадуудай ёһо заншал-харуулһан программа коллектив бүхэндэ байха эргэтэй. Тинхэдэ Гэсэр тухай зохёолһоо хэһэг монгол угсаатанай коллектив зэбэл харуулха, уншаха, түүрээхэ ёнотой болоно. Гоё найхан, бодото национальна хубсаһатай коллективүүдэй концерт нааданай баян программа үндэрөөр сэгнэгдэхэ байна.

Фольклорно фестивалийн программа соо арадай искусствын һайндэриүүд, гала-концертнүүд, коллективүүдэй нааданд, ёһо заншал, ёһо гурим харуулалга, национальна костюмуудай, үндэһэн арадай хүгжэмтэ инструментнүүдэй, арадай уран бэлигтэнэй выставкэнүүд, һонин-һонин уулзалгануд үнгэргэгдэхэ байна. Нэгэ фольклорно коллективтэ 20 хүнһөө олон байха ёһогүй.

«Байгал — дэлхэйн эрдэни зэндэмэни» гэһэн арадай уран бэлигэй улаасхоорондын фестиваль үнгэргэлгэдэ гаргашалагдаха мүнгэн зоорие фестивалийн эмхидхэлэй комитет, Россий Арадай уран бэлигэй байшан, Россий фольклорой байшан хангаха. Эрхим фольклорно коллективүүд тусхай шангуудта хүртэхэ юм.

Б. ОРВОДОЕВА.

Буряадай литература, искусствын үдэрнүүд—Загарайн аймагта

АСАГАДТА, НАРИН-ШЭБЭРТЭ...

БУРЯАДАЙ литература, искусствын үдэрнүүд һаяхан Загарайн аймагта боложо үнгэрөө һэн.

Буряад Республикын Түрэнэй шангай лауреат, уран зохёолшо Цэрэн Галанов, поэт Рахмет Шайморданов бидэ гурбан Асагад нютагай уншагшадтай уулзажа ерээ һэмди.

Асагадай соёлой байшан соо нютагай дунда һургуулийн һурагшад, наһатай зон яһала олон байгаа. Хабарай тарилгын хаһа түлэг соогоо ябажа байһан тула нютагай ажалша бүхэриг зон хуу баран хээрэ, полидо гаранхай, сүлөөгүй саг һэн даа.

Соёлой байшангай директор Нина Цырендылыковна Болсоева залуушуултай хамта ирагуу хүгжэм табинхай, соёлойнгоо байшание һайндэрэйхеэр шэмэглэнхэй байба. Эндэ мүн нютагай библиотекые даагша Людмила Имидеевна Цыренжапова, һургуулийн багшанар Тамара Цыреторовна Раднаева, Баяр Булатович Хамаев гэгшэд Улаан-Удэһөө ерэһэн айлшадаа угтаа һэн.

Уланшьегүй улад зон һууринуудтаа гаража, уулгалгашье эхилээ. Нэн түрүүн Цэрэн Галановта үгэ үгтэбэ.

— Танай Асагад нютагай улад зон үндэһэн соёлоо, угайнгаа ёһо заншалнуудые һэргээхэ, үргэхэ хэрэгтэ ехэ эдэбхи үүсхэлтэй байдаг даа. Асагад, Хүрбын Хара-Шэбэр нютагуудһаа урда сагта ехэ эрдэмтэй лама багшанар гаража, буряад үндэһэ яһаганаа алдаршуулһан гээшэ. Бүри хубисхалай урда үедэ һаса зорижо гараад, Далай-ламын ехэ һургуули шудалһан, удаань арбан гурба дугаар Далай-ламын багшанарай нэгэн боложо алдаршаһан цанид хамба Агваан Доржиев, Галуута-Нуурай дасанда Буряадай банлида-хамба ламын түшаалда удаан һуурһан Иролтуев, Урда Нидидэ һая тагаал болоһон хамба лама Агваан-Нима гэгшэдые дурдалтай. Загарайн аймагһаа манай буряад уран зохёолдо ерэһэн аха заха бэлигтэн Цэдэн Галсанов, Чимит Цыденламбаев, Цырен Шагжин, Дамба Жалсараев болон Владимир Митыпов гэгшэд арадайнгаа түүхэдэ оронхой гээшэ гэзэ онсолоҗ тэмдэглээ...

Удаань бидэ зохёохы намтарнуудта гаража, уулгүүдээ уншаабди.

Асагад аймаг соогоо ори ганса буряад дунда һургуулитай юм. 130 үхибүүд һурана. Нютагайнь библиотекэ 6000 гаран номтой, 350-яад уншагшадтай.

Республикын эдир бэшэгшэдэй урда жэлнүүдэй олимпиадада шалгарһан Саяана Дарниева мүнөө Асагадайнгаа һургуулийн 6-дахи класста һурана. Шүлэгүүдые бэшэнэб гэжэ хөөрөө. Тэдэнэ һаяар манай редакцида эльгээхээр найдуулаа һэн. Саяна Дарниева нютагайхидайнгаа урда гаража, орон нютаг түхайгаа шүлэг ирагуу гоёор уншаба.

Үулзалгын удаа дээрэ нэрлэгдэһэн Асагадай дунда һургуулийн багшанар, соёлой худэлмэрилэгшэд, маанадые үдэшэжэ, Асагад һууринһаа хойшоо арбаад модоной газарта оршоһон Асагадай Нарин-Шэбэр гэжэ нютаг абаашаа.

Ушарынь хадаа түбэд эм домой Мамбын дасан Асагадай Нарин-Шэбэртэ гуша гаран онуод болотор байһан гэхэ. Тэрэнние байгуулагшадай тоодо ламанар Иролтуев, Агваан Доржиев гэгшэд байгаа. Цанид хамба Агваан Доржиев 1937 ондо тэндэһээл тушаагдаһан юм гэлсэдэг.

Харин бүри урда тээнь арба гаран жэлдэ Галуута-Нуурай хамбын хүрээндэ ламанда-хамба ламын түшаалда һуугаад, наһатай болоходоо, энэ нютагаа бусаад, амаралтада байһанаа тагаад боложо, Иролтуев хамба тэндээ худөөдэ табигдаһан гэхэ.

Булаг шэбэртэй, холимог ой модотой Асагадай Нарин-Шэбэр гэжэ үзэмжэтэй һайхан газарта эуу-эуу гаран жэлэй саана баригдаһан байшан гэрнүүд тобойлдожо һууба. Үсөөхэн үлэһэн тэдэнэй захаар эндэ байгуулагдаһан үишэн хэнзэ үхибүүдэй интернадай байранууд оршоно. Хаа хаанагүй хаалтай буртаг ноохой, шулуу шохой, унаһан үмхирһэн харша хорёо гэхэ мэтэ үзэмжэгүйгөөр үзэгдэнэ. Юрэдөөл, мүртэй гуримтай ээзнэй эндэ үгы байһаниинь элихэн үзэгдэнэ.

Иролтуев хамбын хоёр дабхар байшан багахан һуурин дахи хойто захада Зуугаад жэлэй саана даһаа пезэнэшинь хохар соогуураа ото гуглуу, нюруунь сэбэрээр жэлэгдэнгэй барилгын шэ Гэрынь урда хамуу газаа булаһаа ехэр жэ байнхай.

Иролтуев хамбын шанха урда оршоһон гэмэхэн барилгагай гуримай можо, сонхо шан Цанид хамба Доржиевай гэр гэш нютагай багша Тамара реторовна Раднаева рилба. Агваан Д энэхэн гэрһээ тушаа Иролтуев хамба-гараа тэр тагаалал болоһон

Буряад арадайнгаа дэ эрдэм бэлигэрэ дурасхаал үлөөжэ, солыень үргэһэн дуу ша хүбүүдэйнгээ аж тай нягта холбоотой дай Нарин-Шэбэрэй хаалта бүусануудые жэ, хойто үеынхидте зей-заповедник болоо хэ тухай Буряадай зургаануд бодомжолгаа бэшэ гү?

Б. ЖАНЧИ
манай

XVII жаранай үнэн харагшан тахяа жэл (1993 - 1994 он)

ЗУНАЙ ЭХИН УЛААГШАН МОГОЙ ҺАРА (ИЮНЬ)

Монгол улс	25	26	27	28	28	29	30
Европыг	14	15	16	17	18	19	2
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Нара Понедельник	Мягмар Марс Вторник	Лхагва Меркурий Среда	Пүрэв Юпитер Четверг	Баасан Солбон Пятница	Бямба Сатурн Суббота	Ням Нар Воск
Үнгэ Үдэр	Улаан Бара	Улаагш Түүлай	Шара Үүр	Шараагш Могой	Сагаан Морин	Сагаагш Хонин	Хар Бич
Мэнгэ	8 Сагаан	7 Улаан	6 Сагаан	5 Шара	4 Ногоон	3 Хүхэ	2 Ха
Нуудал	Гүмэр	Агтаргой	Ухан	Үүла	Мадон	Хүн	Гал

СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ — СПО

ХҮНГЭН АТЛЕТИКЫН ҺОНИН

* Хүнгэн атлетикээр Россий кубогта хүртэхын түлөө нээмэл мүрысөөн Сочи хотын Түбэй стадион дээрэ болобо. 300 гаран хүнгэн атлет хабаадаһан байгаа.

Буряадай багшанарай институтай студент, спортын мастер Сергей Федотов 3 миниан метрэй зайда үрилдахадаа, һүүлшын метрнүүдтэ гартажа, хоёрдохи һуурин эзэлбэ. Тэрэ 8 минута 05.88 секунда саг харуулһан байгаа. Улаан-Удын гарнизоной сэрэгэй эльба хаагша Анастасия Данчинова энэл зайда табадахи һуурин эзэлээ. Тинхэдэ тэрэ 9 минута 26.84 секунда саг харуулба. Аха дүүнэр Знаменскинуудай дурасхаалда шүүлин 12—13-да Москвада үнгэргэдэхэ улаасхоорондын мүрысөөндэ тэдэнэр бэлэдхэл хэжэ байна.

* Хүнгэн атлетикээр Россий Эрдэм һуралсалай министерствын мүрысөөн Челябинск хотодо боложо. 18-дахи һургуулийн һурагша Владимир Чебунин 800 метрэй зайда үрилдахадаа, гурбадахи шанда хүртөө. 42-дохи һургуулийн һурагша Ольга Онарина энэл зайда зургаадахи боложо, финишта ерэбэ. 7-дохи һургуулийн һурагша Наташа Лападуш 400 метрэй зайе тэбхэр 59 секунда соо гаталжа, долоодохи һуурида гараа.

* Хүүгэдэй спортын һургуулинуудай дунда Россий түүрүү һуурин эзэлхын түлөө Краснодарта болоһон мүрысөөндэ 28 һургуули хабаадаһан байгаа. Улаан-Удын 1-дэхи СДЮШОР-ой команда арбадахи һуурида гараба. Хубинин тоосоогоор «Россий эдир наһатан» гэжэ спортын бүлгэмэй түлөөлөгшэ — технологическа институтай студент Сергей Лобов 7 метр 13 сантиметртэ утые харайжа, хоёрдохи шанда хүртөө. 1-дэхи интернат һургуулийн һурагша Анна Лоскутникова 3 километрэй зайда гурбадахи һуурин эзэлбэ. 18-дахи һургуули дүүргэһэн Володя Чебунин 800 метрэй зайе 1 минута 55.2 секунда соо гаталжа, бронзо медальар шагнагдаа. 4х400 метрэй эстафетэ дамжуулгатай урилдаанда Н. Лападуш, Т. Лоскутникова, Э. Любарская, Л. Куртошина гэгшэдэй бүридэһэн манай команда мүн лэ гурбадахи һуурида гараба.

* Хүнгэн атлетикээр Алас-Дурна зүгэй зонын мүрысөөн Владивостогой «Динамо» стадион дээрэ дүүрэбэ. «Россий эдир наһатан» гэжэ бүлгэмэй суглуулагдамал команды гэшүүд һайн үрэ дүнгүүдые түйлаа.

ВСТИ-гэй студентка Наталья Чистякова 400 метрэй, мүн дабалтануудтай 400 метрэй зайда илажа гараба. Тинхэдээ дабалтануудтайгаар урилдаанда Буряад Республикын шэнэ рекорд тогтоогоо. Тингэжэ тэрэ Россий спортын мастерай нормативе дүүргэбэ.

Наташын дүү Вера Чистякова 100 метрэй зайе 12 секунда соо гаталжа, зонын чемпион болобо. Владимир Бородихин 2 метр 5 сантиметр үндэрые харайжа, илалта түйлаа. Эдэнэр гурбуулаа шүүлин 18-даа 20 болотор Москвада үнгэргэгдэхэ Россий түрүү һуурин эзэлхын түлөө мүрысөөндэ хабаадаха эрхэдэ хүртэбэ.

Б. МИРОМАНОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Вера Чистякова.

В. ПЛУТТЫН ф

БУРЯТИЯ
мүнөөдэрэй номерто

Буряад Республикын Верховно Советдэй 12-дохи сесси. «Харгы үшөө дахин харгы тухай» — Н. Натаевай статья.

«Политическэ шуурган шүүрхираан дахинаа захалхаһ гэшэ гү?» — В. Бохиноай статья.

Манай тайлбари. «Сбербанктай харилсаа холбоотой байбал, үнэ сэнгүүдэй бууралга танда аймшагтай бэшэ болохо» — Т. Жимбуевагай статья.

Гайхалтайхан газарһаа бэшэгдэһэн репортаж. «Хайрлаха, тэсэмгэй байха, али болохоор дүнгэхэ гэшэ тэдэнэй пангин хэрэг болоно» — В. Вокиной тэмдэглэл.

«Манай бууха үедэхи нойр...» — Г. Намжиловай мэдээсэл.

Буряадай мэдээжэ эрдэмтэн Галсан Гомбоевой түрэһөөр 175 жэлэй ойн баярые үгтуулан. «Элитэ ажал ябуулагшын алдарта зам» — профессор, Россий Федерацийн эрдэмэй габьяата ябуулагша Д. Улымжиевай статья.

«Налог татаха хуулиин хубилалтануд тухай» — Михалевой тайлбари.

«Эрэ тахиагай дуун» — Д. Дондоковой тэмдэглэл.

Соносхолнууд.

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл болон редакцийн ажалша коллектив.

Манай адрес: 670000 Улаан-Удэ, Калинаршвилийн үлэс, 23 «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакцийн телефонууд: редакторай—2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшодой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн—2-50-52, секретариадай—2-66-76, тайлагууд: советдүүдэй худэлмэрийн ба иниттын эмхидүүдэй —2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа—2-64-36, (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон һургуулинуудай—2-60-21 (даагшань), 2-57-63; 2-67-81 олониитын худэлмэрийн ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; корректорнуудэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй — —2-35-95. Манай корреспондентнүүд: Агинскда — 3-42-19, Закаменскда —30-61, Хоринскдо —2-31-67.
Буряад Республикын Министрнүүдэй Советдэй хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бухгалтери— —2-23-67, вахта—2-56-62.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудапаа [illegible] гаргаа
Индекс 50901. Хэһэг 7500.
Стереотипта тушаагдаһан саг 20

Буряад Республикын Хэблэлэй ба элондо мэдээсэлгын министерствэдэ 69-дэхи номертойгоор бүрдхэлдэ абтанхай
Газетэ республиканска типографиядэ хэблэгдэ. Директорэйнь телефон 2-40-45.